

Bodil Nordbø

m **mmme**

og SAFINA reiser til nye lyder

VEILEDER

INFOVEST forlag

Innhold

1. Formål og bruk
2. Pedagogiske mål
  - 2.1 Artikulasjon og bevisstgjøring av språklyder
  - 2.2 Auditiv diskriminering av språklyder
3. Språklydutvikling og språklydvansker
  - 3.1 Artikulasjonsvansker
  - 3.2 Fonologiske vansker
4. Oppgaver
  - 4.1 Figurer
  - 4.2 Momme -kort
  - 4.3 Lyttelek
  - 4.4 Minimale par

1 Formål og bruk

“Momme og Safina reiser til nye lyder” er et pedagogisk verktøy som hjelper til i barns innlæring av norske språklyder. En trenger ikke følge en nøyaktig oppskrift for å få utbytte av boka. Den voksne kan imidlertid bruke seg selv for å få frem ulike pedagogiske mål (se under). Momme kan brukes sammen med alle barn, uansett om de mestrer de aktuelle lydene eller ikke. Innholdet er nyttig for små barn med lite variasjon i lydbruk, for å gjøre dem oppmerksomme på lyd og lydforskjeller. For eldre barn, som er kommet lengre i sin språkutvikling, kan det være mer nyttig å lese boka med fokus på forskjeller på lydlike lyder, på korrekt artikulasjon, eller å knytte lyd til bokstav. Her er barn til enhver tid på forskjellige nivåer.

Barn har lettere for å lære nye ting når flere sanser er i bruk, og når de selv er aktive og deltakende. Vi bruker derfor gjerne håndtegn eller bevegelser ved innlæring av språklydene. Imiter det Momme og Safina gjør i møte med nye lyder. Eksempelvis å late som at man hugger et tre på K-lyden.

Språklydene som blir presentert i denne boka er lyder som en forventer at blir etablert sent i barns språklydutvikling Disse er:

Vokaler: Y, Ø

Konsonanter: K, G, L, V, S, F, SKJ, KJ, R. R-lyden presentert i boka er østlandsk rulle-r. Du finner i tillegg artikulasjonsbilde for skarre-r i Momme-kortene.

Resten av norske språklyder (A, E, I, O, U, Æ, Å, B, D, J, M, N, P, T) gjennomgås i denne bokas forgjenger, *Momme og de tidlige språklydene*.

2 Pedagogiske mål

2.1 Artikulasjon og bevisstgjøring av språklyder

Alle språklydene som presenteres i boka har en illustrasjon av Momme som artikulere lyden. Disse er artikulasjonstegninger. Artikulasjonstegningene forsøker så godt som mulig å få frem hva som kjennetegner de ulike lydene og gir visuell støtte til dette. Artikulasjonstegningene viser hvilken plassering og form av lepper, kjeve og tunge som kreves for å lage hver enkelt språklyd. Momme overdriver dette, for å få frem kjennetegnene. Boka kan derfor gjerne leses med overdrevet og dramatisk imitasjon av Momme. Da blir det morsommere også!

2.2 Auditiv diskriminering av språklyder

Auditiv diskriminering handler om å høre forskjell på lyder. Barn lærer å høre forskjell på hverdagslyder før de klarer å skille fonemer, altså språklyder. Mange av språklydene vi har i språket er såkalt lydlike. Eksempelvis kan en /t/ høres ganske lik ut som en /k/. Barns evne til å skille lyder fra hverandre avhenger av flere faktorer, som modning, oppmerksomhet, motivasjon, hørselsutfordringer m.m. Nederst i veilederen finner du oppgaver for å gjøre lytte trening med barn: Lyttelek og Minimale par.

3 Språklydutvikling og språklydvansker

Hvert språk består av en rekke lyder og disse utgjør språkets språklydsystem. Når et barn lærer språklydene i sitt språk skjer dette gjerne i en bestemt rekkefølge; lyder som lages med leppene og langt fremme i munnen læres ofte først, mens lydene som lages lenger bak i munnen læres senere. Årsaken til at dette er den vanligste rekkefølgen er at barn støtter seg på synssansen for å lære å imitere andre. Det er lettere å observere når andre lager lyder med de synlige delene av munnen (lepper, tungespiss og tenner), enn de skjulte (gane, tungerygg).

Noen ganger kan barn ha vansker med å lære seg å lage en eller flere av språklydene i språket.

3.1 Artikulasjonsvansker

Å artikulere betyr å forme eller uttale en språklyd. Dersom barnet har vansker med å utføre de motoriske bevegelsene som er nødvendige for å forme eller lage en bestemt lyd (for eksempel /r/ eller /s/) vil dette kunne være en artikulasjonsvanske. Da vil barnet som regel erstatte lyden med en lyd de allerede kan, eller utelate lyden som er vanskelig å lage, både i egen tale og ved imitasjon av andre.

3.2 Fonologiske vansker

Fonologi er det området av språket som omhandler språklydene og språklydsystemet. Hvis et barn har vansker med å bruke enkelte språklyder, kan det skyldes at barnet ikke enda har lært språklydene, eller oppfattet forskjellen mellom dem. Da kan barnet organisere språklydsystemet sitt etter lyder som det allerede kan. Dette kan føre til at lydene en ikke har lært ofte erstattes med lyder som er enklere for barnet å lage.

For å hjelpe barn med artikulasjons- og/eller språklydvansker kan man lære barn om forskjeller mellom de ulike lydene. Eksempelvis at T-lyden lages ved at man løfter tunga opp bak tennene i overkjeven, og lager et lite "smell", og ikke bruker stemmen. En kan gjøre barnet mer bevisst på egen munn og på at det går an å plassere tunga på forskjellige steder. Bruk speil og studer hva en gjør når en lager ulike språklyder. Ved å arbeide med å bli oppmerksom på lyd, og ulike kvaliteter og kontraster ved språklydene, kan en styrke barnets fonologiske bevissthet, og på denne måten hjelpe barnet til å organisere språklydsystemet sitt på nytt.

Kilder:

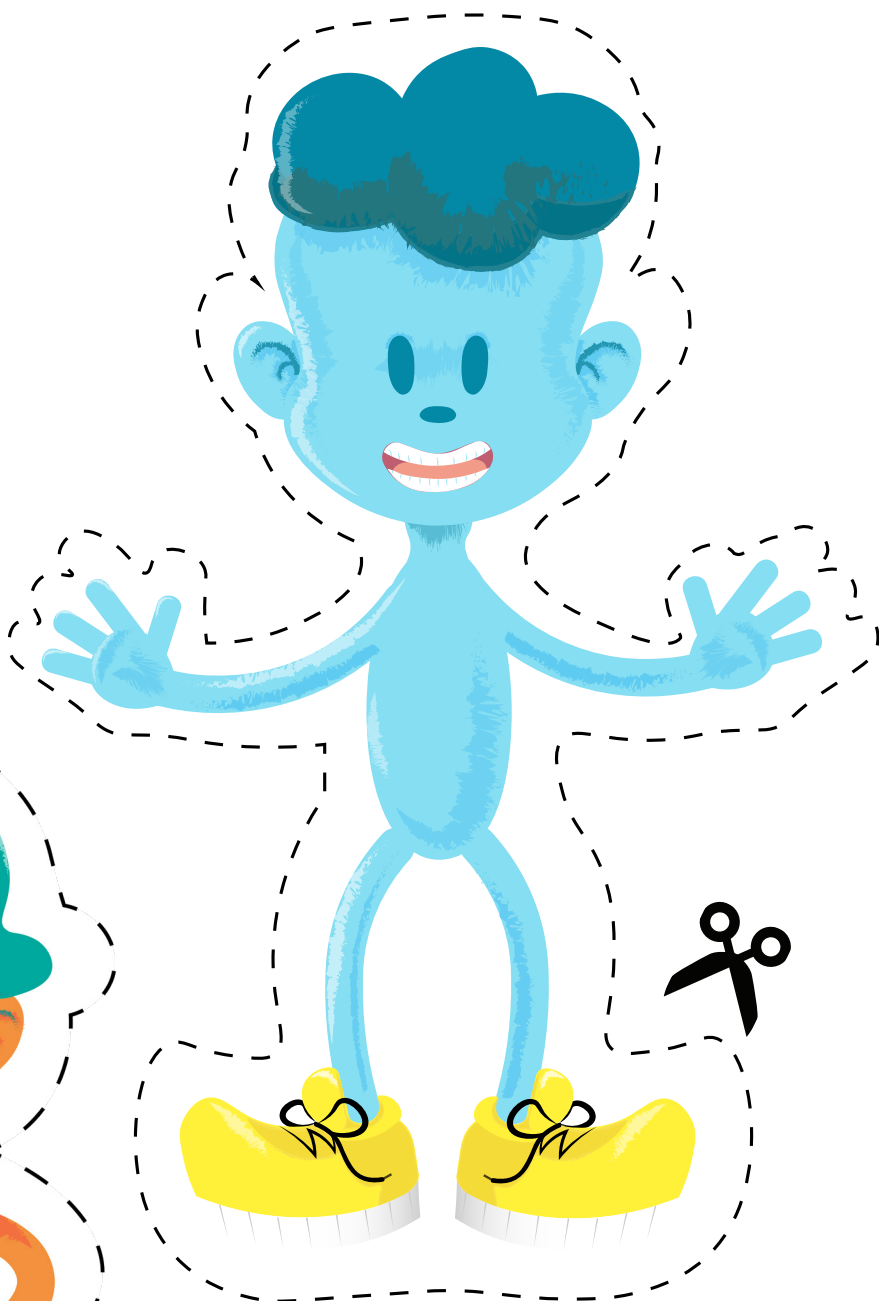
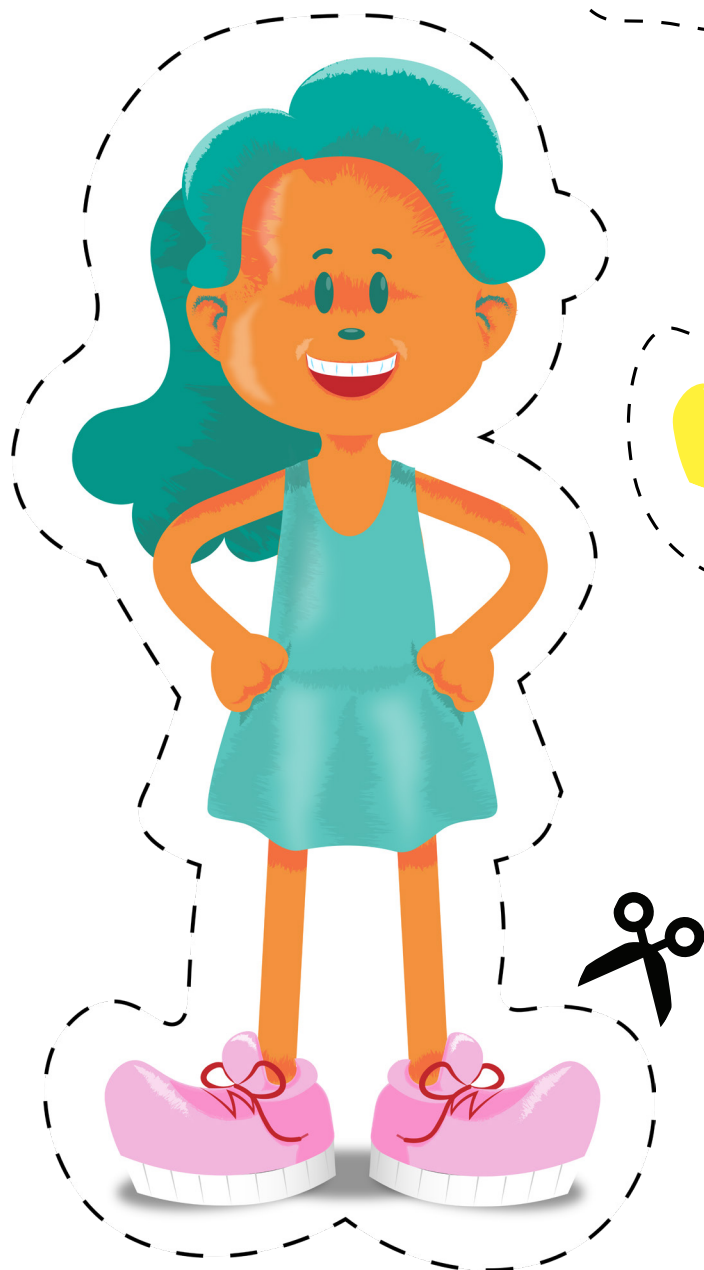
Markussen-Brown (2019): Barnets språktilegnelse og pedagogisk praksis. Info Vest forlag.

4 Oppgaver

4.1 Figurer

Klipp oss ut!

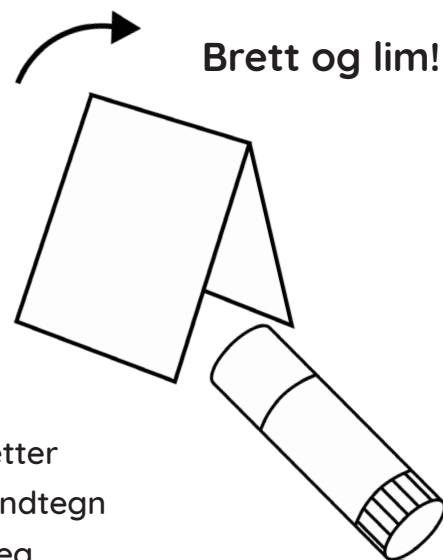
momme

.Sofina'

4.2 Momme-kort

Momme-kortene er et sett med artikulasjonstegninger for de 11 språklydene boka gjennomgår. Skriv ut kortene og laminér dem gjerne.

Underveis, eller etter lesing av boka kan en etter tur trekke et kort og finne boksiden som har lik artikulasjonstegning. Målet er å matche kort med riktig side i boka og få flere repetisjoner av den aktuelle språklyden. Snakk om likheter og forskjeller på munnen til Momme på bildene.

Gjør oppgaver med Momme-kortene:

Gjennomgang og imitasjon:

Legg kortene i en bunke med bildesiden ned. Trekk kort etter tur og demonstrer lyden, artikulasjonen og eventuelle håndtegn for barnet. Du må gjerne oppfordre barnet til å imitere deg og Momme, men pass på å ikke presse. Aktiviteten må holdes lystbetont.

Gjem og finn Momme-kortene sammen:

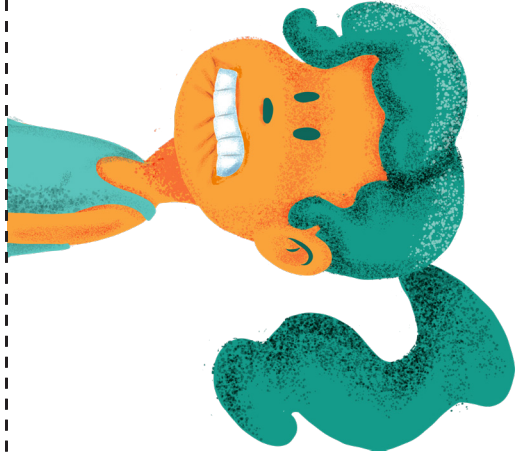
Gjem Momme-kort forskjellige steder i rommet. Juster antallet til hvor lang du tenker at aktiviteten bør være. Let og finn ett og ett kort sammen. Imiter lyden, artikulasjonen og eventuelle håndtegn Momme gjør på kortene.

Memory:

Skriv ut dobbelt sett av kortene og laminér dem gjerne. Legg bildekortene med bildesiden ned og spre dem utover bordet. Trekk kort etter tur og finn par. Den som finner flest like vinner spillet.

Juster spillet etter barnets alder og nivå. Plukk ut kun noen av Momme-kortene og spill på samme måte. For de aller yngste kan en starte med noen av kortene og legge et passende antall av dem med bildesiden opp. En kan likevel snu kortene som ligger med bildesiden ned og finne par.

Dersom barnet bruker teksten på baksiden av kortet til å finne par, kan du skjule teksten med å legge på et farget papir før du laminerer kortene.

VVV

Sett fortennene forsiktig mot underleppen. Sett på stemmen og la luft sive mellom tenner og leppe. V-lyden har samme artikulasjonssted som F-lyden. V-lyden er stemt.

GGG

Løft bakre del av tunga opp mot bakre del av ganen. Tungespissen hviler mot tennene i underkjeven. G-lyden har samme artikulasjonssted som K-lyden. Sett på stemmen. G-lyden er stemt.

Tips: Hvis det er vanskelig å holde tungespissen nede, kan man hjelpe til med en finger/ispinne/teskje når man øver på dette. Det kan også være hjelpsomt å lene hodet litt bakover og late som man drikker på en overdreven måte: "G-G-G".

KKK

Løft bakre del av tunga opp mot bakre del av ganen. Tungespissen hviler mot tennene i underkjeven. Press på med luft bak tana og lag en hard lyd. K-lyden har samme artikulasjonssted som G-lyden. K-lyden er ustemt:g

Tips: Hvis det er vanskelig å holde tungespissen nede, kan man hjelpe til med en finger/ispinne/teskje når man øver på dette.

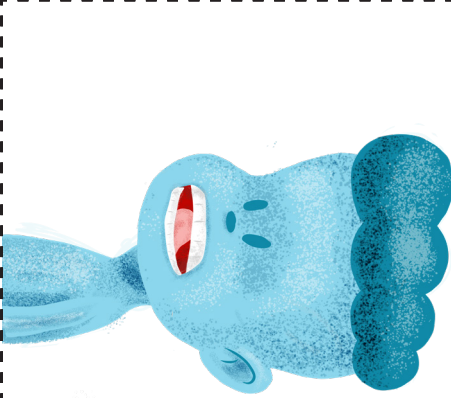

SSS

Sett tennene sammen slik at fortennene treffer hverandre parallelt. La tungespissen være nær baksiden av tennene. Sett på luftstrøm og la luft sive mellom tennene. S-lyden er ustemt.

Tips: Hvis det er vanskelig å holde tungespissen midt i munnen bak tennene kan man først sette tunga mot et sugerør, sette på luftstrømmen, og gradvis ta sugerøret lengre ut av munnen. Når det til slutt er ute kan tenner settes sammen og man får en s-lyd.

LLL

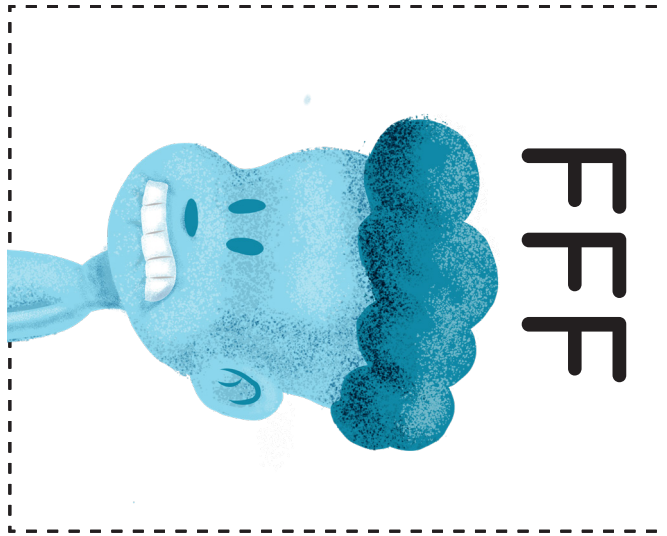
Løft og bøy tungespissen opp bak fortennene. Sidene på tunga er ikke i kontakt med tennene. Sett på stemmen. L-lyden er stemt.

YYY

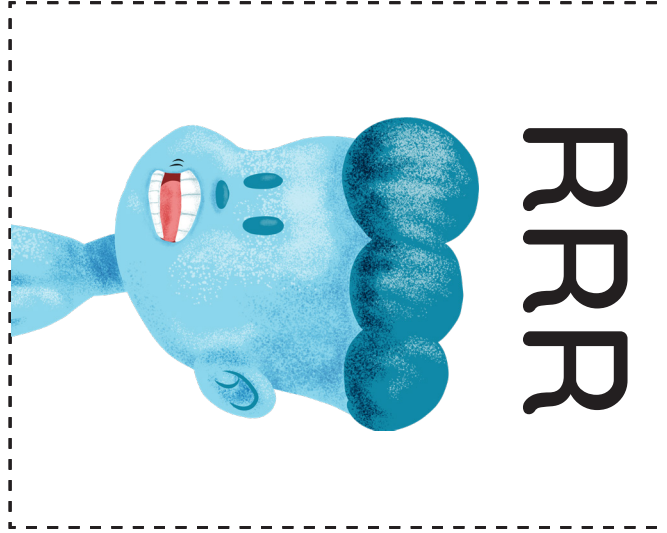
Form leppene som en stor truttmunn med hull i. Løft bakre del av tungen litt opp mot bakre del av ganen og sett på stemmen. Y-lyden er stemt.

FFF

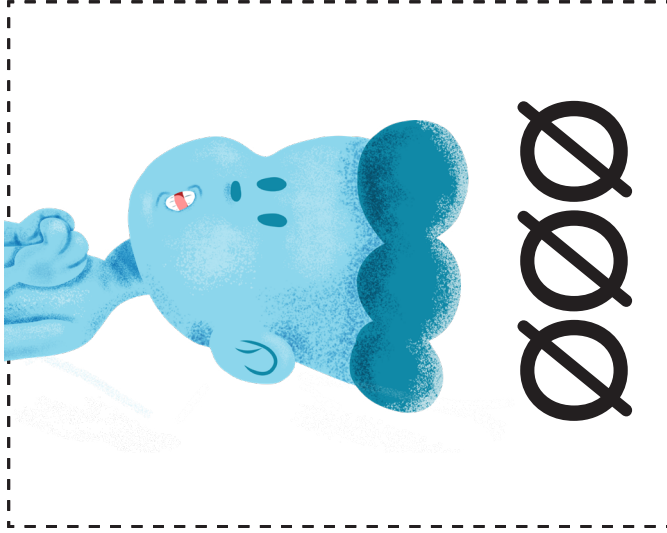
Sett fortennene forsiktig mot underleppen. Sett på luft og la den sive mellom tenner og leppe. F-lyden har samme artikulasjonssted som V-lyden. F-lyden er ustemt.

RRR

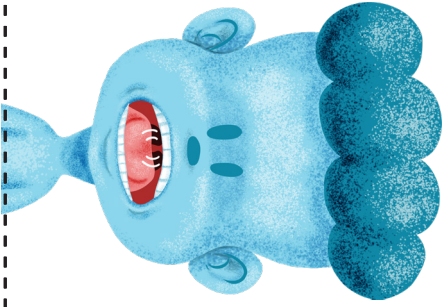
Rulle-R

Sett tunga opp bak fortennene. Sett på litt kraftig luftstrøm. Tungespissen skal være avslappet, samtidig som man henter nok kraft fra luften til at tungespissen kan blafre opp mot den harde gane. Sett på stemmen. R-lyden er stemt.

ØØØ

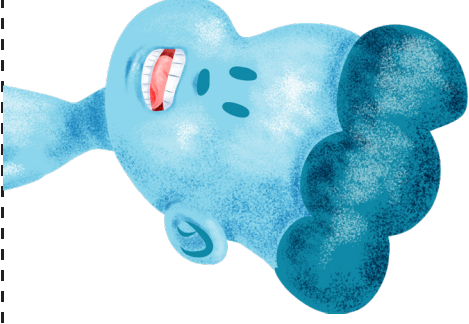
Form leppene til en runding som er litt mer åpen enn ved O-lyden. Tungga hviler mot tennene nede. Sett på stemmen. Ø-lyden er stemt.

RRR

Skarre-R

Løft bakre del av tunga så langt bak som du får til. Sett på luftstrøm og stemmen og lag en r-lyd bak i halsen. R-lyden er stemt.

KJ

Løft bakre del av tunga lett opp mot bakre del av ganen og plasser tungespissen under tennene i underkjeven. Munnen skal være litt åpen. Sett på luftstrøm. Kj-lyden er ustemt.

Tips: KJ-lyden har ganske likt artikulasjonssted som H-lyden. Lek at dere ler som en heks: "Hi hi hi" og sett på rikelig med luft.

SKJ/SJ

Sett tennene sammen. Form leppene til åpning slik at tennene er synlige. Løft tungespissen forsiktig opp fremre del av ganen, men la det være litt avstand mellom tunge og gane. Sett på luftstrøm. Skj-lyden er ustemt.

4.3 Lyttelek

Instruksjon til lyttelek:

La barnet velge ut to utklippede illustrasjoner. Legg et Mommekort (bilde av bokstavlyd) til hver av illustrasjonene, slik at de hører sammen. Den voksne sier vekselvis bokstavlydene (ikke bokstaven) og barnet kan legge perle/brikke el på det som de mener å høre at er riktig lyd. Pass på å ikke si lydene annenhver gang, slik at barnet ikke finner et mønster i lytteleken. Eksempelvis “k t k k t k t t”. Bruk også Mommekort fra *Momme og de tidlige språklydene*, nedlastbart her:

<https://www.yumpu.com/no/document/read/67505710/momme-veileder>

Symbolkort som er hensiktsmessig å bruke sammen:

R versus J/L

L versus J

K versus T

G versus D

S versus T/D/H

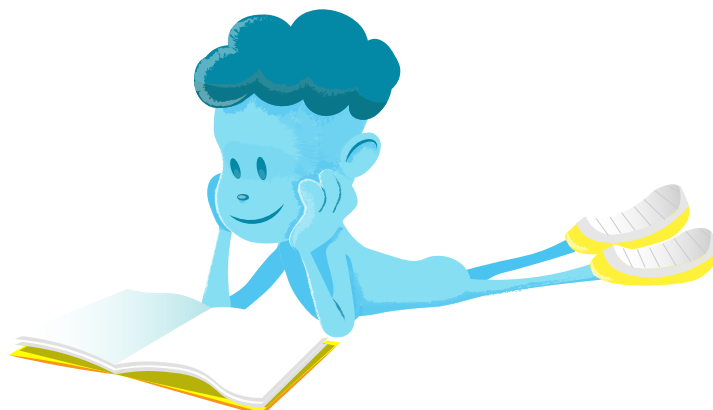
F versus P/T

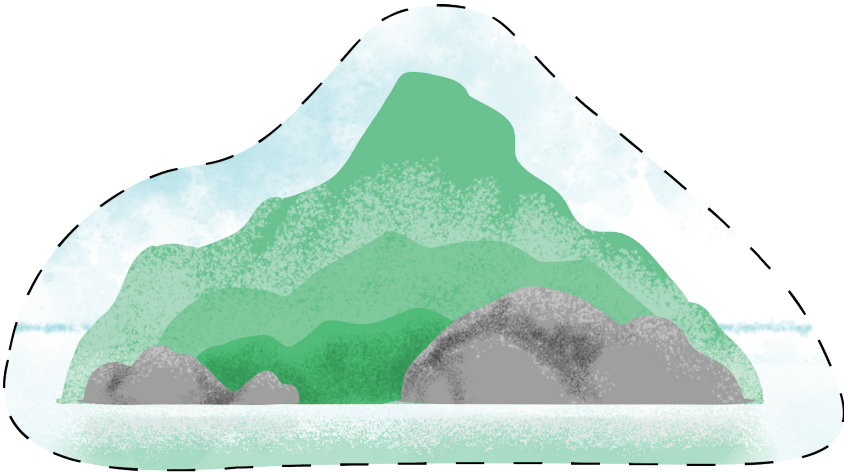
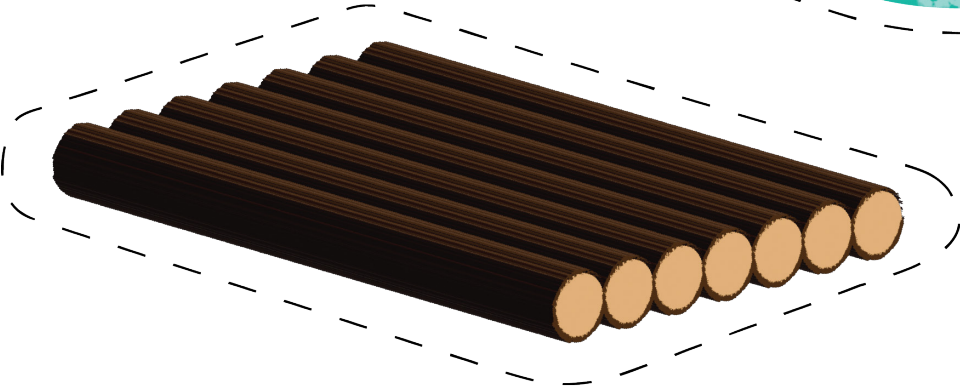
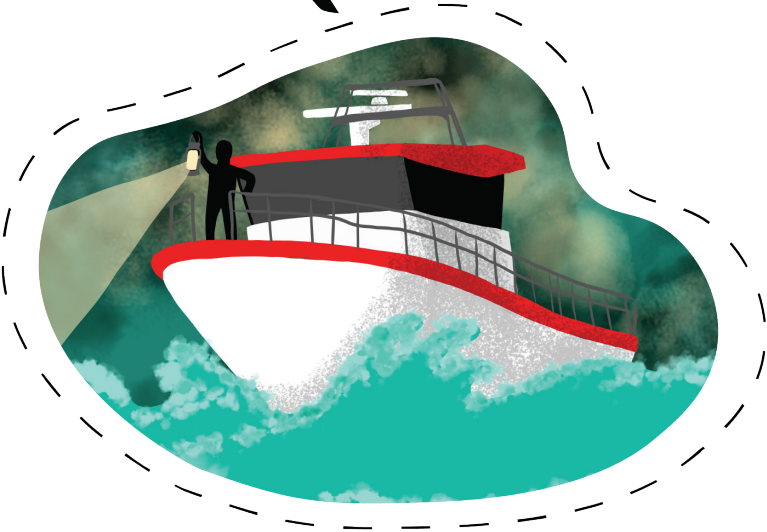
V versus B

Skj versus S/KJ

O versus U

Grunnen til denne fordelingen er at mange barn synes disse lydparene høres like ut. De ser kanskje like ut på munnen vår når vi lager de, og/eller har samme kvaliteter i lyduttrykk. For enklere oppgaver kan en sette sammen lyder som ikke høres eller ser like ut. Eks. S versus A. En kan også ha lyttelek med fire forskjellige lyder, dersom barnet er klar for en utfordring.

4.4 Minimale par

Minimale par er ord som nesten er helt like, hvor bare én språklyd skiller ordene fra hverandre. Selv om ordene høres nesten like ut, kan meningen i ordene være helt forskjellig. Eksempel “kopp” og “topp”, “løve” og “låve”, “skinn” og “kinn”. Som nevnt tidligere kan det være utfordrende for barn å skille mellom lydlike lyder. Derfor er minimale par en utmerket måte å trene opp lytteferdigheter på. Da kan barna ta stilling til hvilken språklyd som faktisk er i bruk, og se konkret på bildene hvor ulik mening ordene får om man bytter en lyd. Arbeid med minimale passer for barn fra 4-5-årsalder.

Vi har laget en samling med 32 minimale par for ulike lydpar som høres like ut. Minimale par som er inkludert i samlingen er:

kopp/topp	se/fe	sopp/hopp	sekk/dekk	sal/sjal
lus/juice	syr/fyr	hår/sår	sand/tann	sel/sjel
reir/leir	hvil/bil	kald/tall	se/te	nese/lese
skinn/kinn	vær/bær	finne/pinne	sau/tau	nyse/lyse
skjele/kjele	fang/pang	fisk/pisk	sokk/sjokk	
tå/K	løve/låve	våt/båt	do/god	
korn/torn	åre/øre	syr/dyr	løk/gjøk	

Hvordan bruke minimale par?

Memory

Skriv ut, laminér og klipp kortene av minimale par. 10 par av gangen kan være nok for en spillrunde. Legg bildekortene med bildesiden ned og spre dem utover bordet. Trekk kort etter tur og finn par av ord som høres like ut (eks. kopp/topp). Den som finner flest like vinner spillet. Juster spillet etter barnets alder og nivå. Du kan også plukke ut kun noen av de minimale parene for å øve spesifikt på lyder barnet synes er vanskelige å skille (eks. samle alle par som starter med K+T og G+D) og spill på samme måte.

Hopp i havet

Skriv ut, laminér og klipp ut så mange minimale par du ønsker å bruke. Legg bildekortene med bildesiden ned, slik at det blir et “hav” av kort på bordet. Spillerne kan trekke til seg 2-4 kort som de har på hånd fra start. Den som starter velger en annen spiller å stille spørsmål til. Spørsmålet kan være: “Har du et bilde av noe som høres ut som “låve”? Hvis spilleren som blir spurt har bilde av “løve” må hen gi det fra seg til den som spurte. Hvis

hen ikke har kortet det ble spurt etter svarer hen: “Nei, hopp i havet!”. Da må spilleren som startet trekke et kort fra “havbunken”. Fortsett til alle par er satt sammen og havet er tomt. Den med flest par vinner.

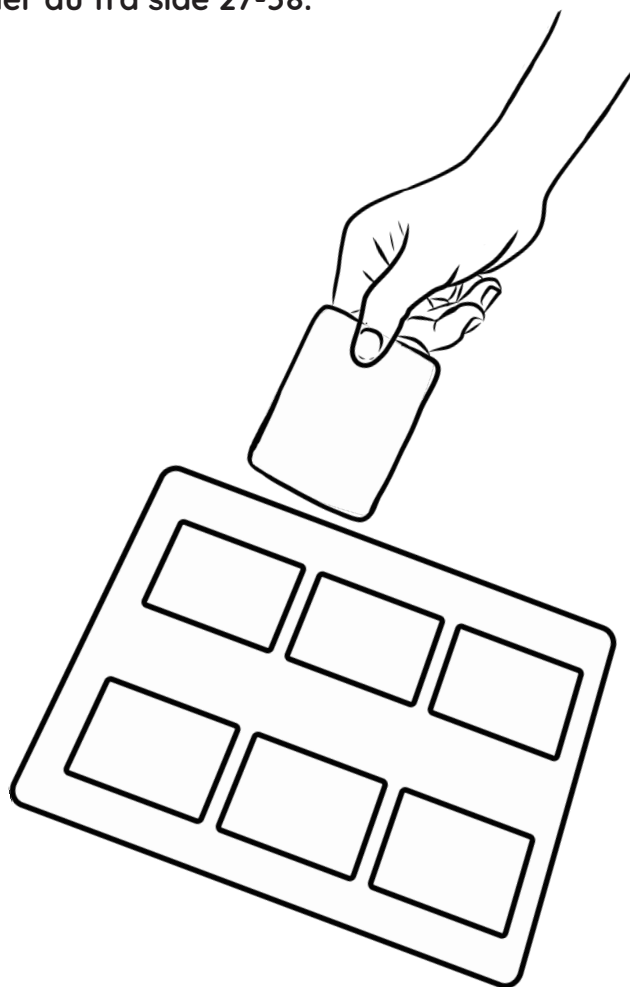
Minimale par til utskrift finner du fra side 16-26.

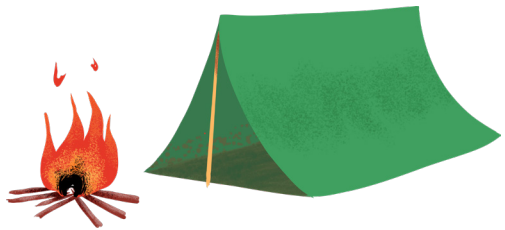
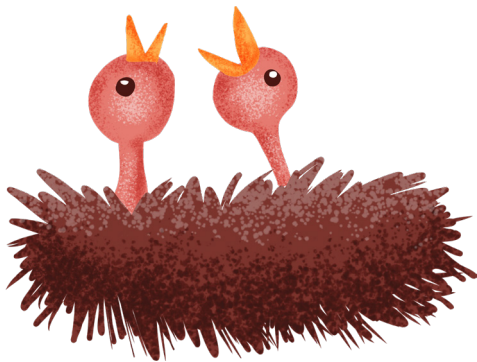
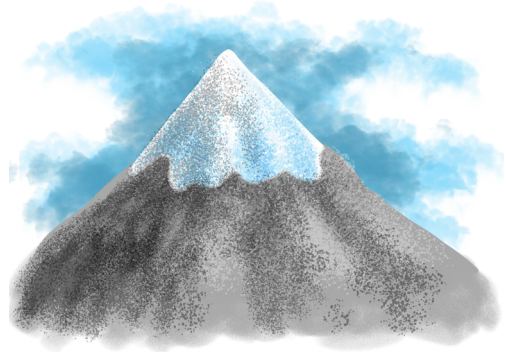
Tavler

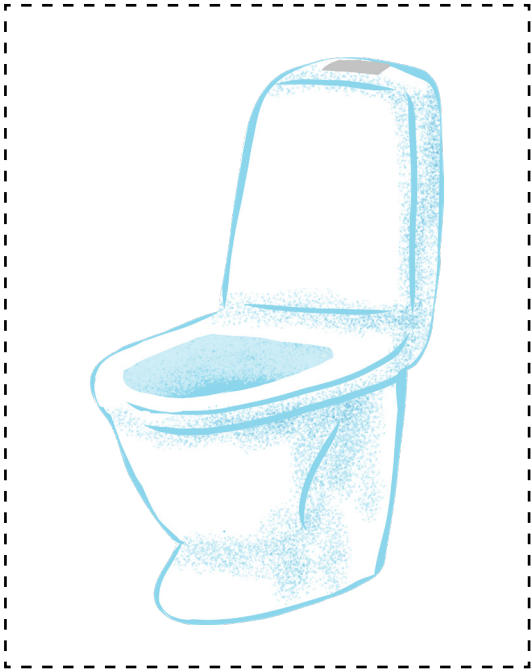
Skriv ut og laminér tavler med minimale par. Man trenger ikke bruke alle tavlene samtidig, de kan godt brukes hver for seg. Bruk brikker/perler eller det du har tilgjengelig. Barnet får tavlen foran seg. Du leser opp ett og ett ord. Veksle mellom ordene du leser uten å lage et fast mønster. Eksempelvis “lys - nys - lys - lys - nys - nys”. Barnet skal ta stilling til hvilket ord du sa og legge brikke/perle på det ordet barnet hørte. Fortsett til tavlen er fylt opp. Dersom barnet legger brikke på feil bilde kan dere undre dere sammen om det var riktig, før dere korrigerer.

Det finnes flere andre måter å anvende minimale par på. Se Tingleff og Tingleff (1996). Minimale par er også inkludert i Metafonmetoden for fonologisk intervensjon (Howell & Dean, 1994).

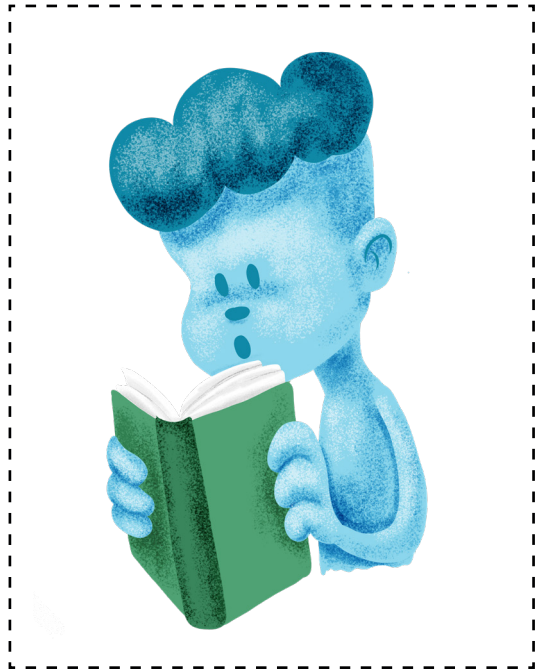
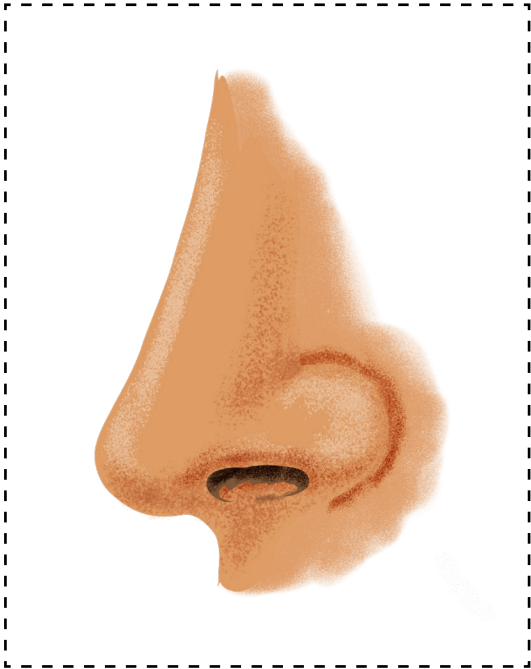
Tavler til utskrift finner du fra side 27-58.

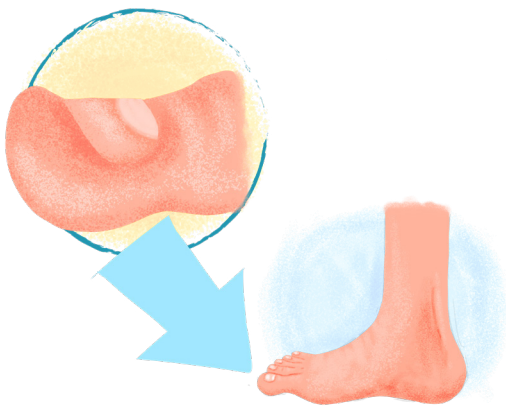
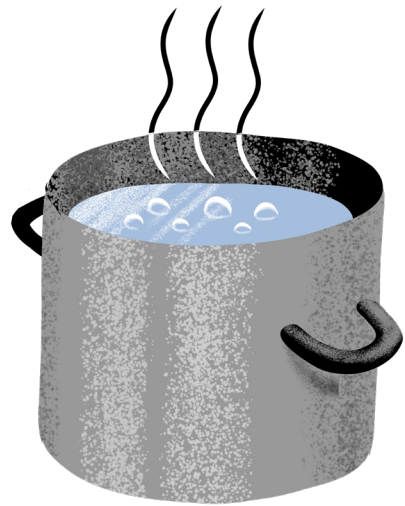
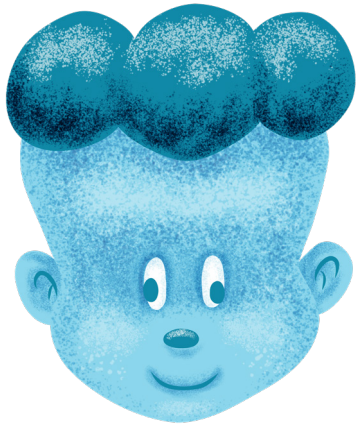

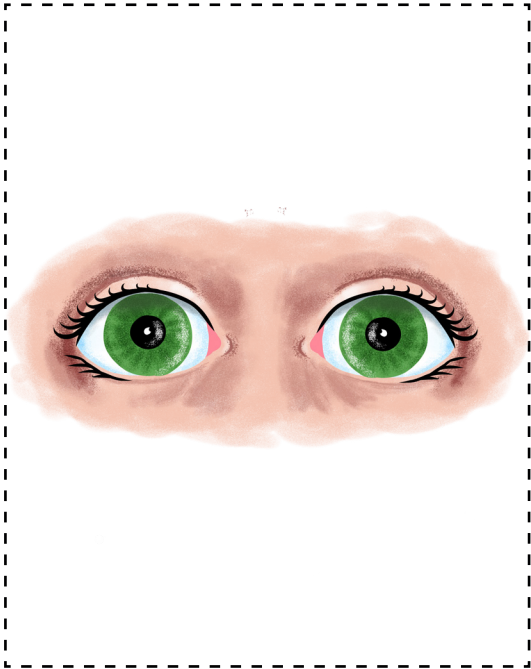
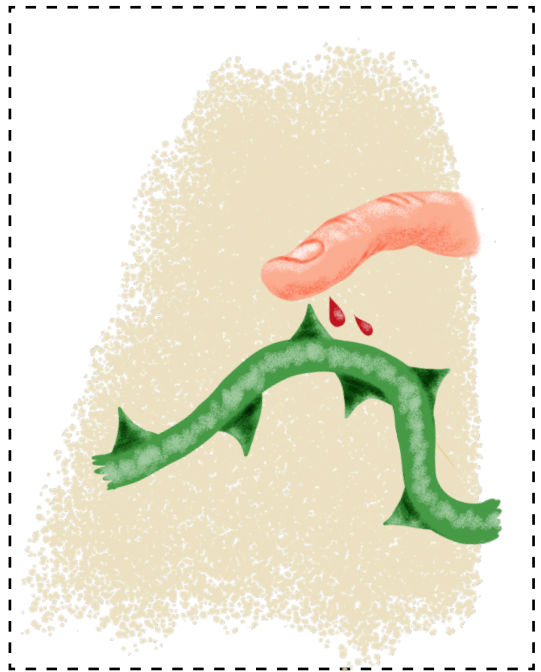

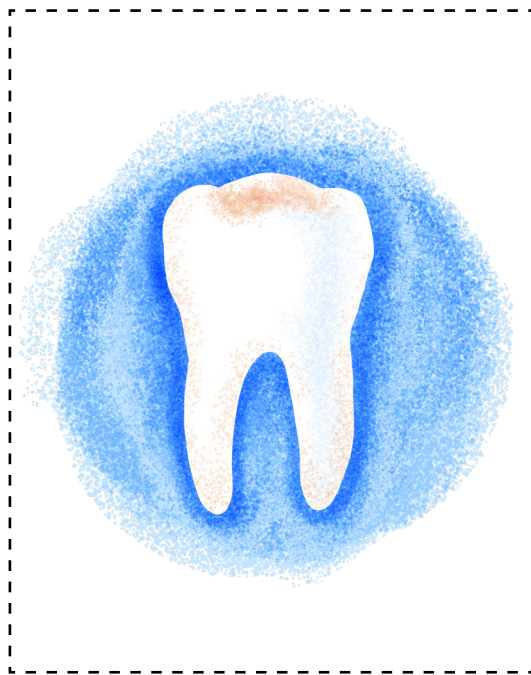
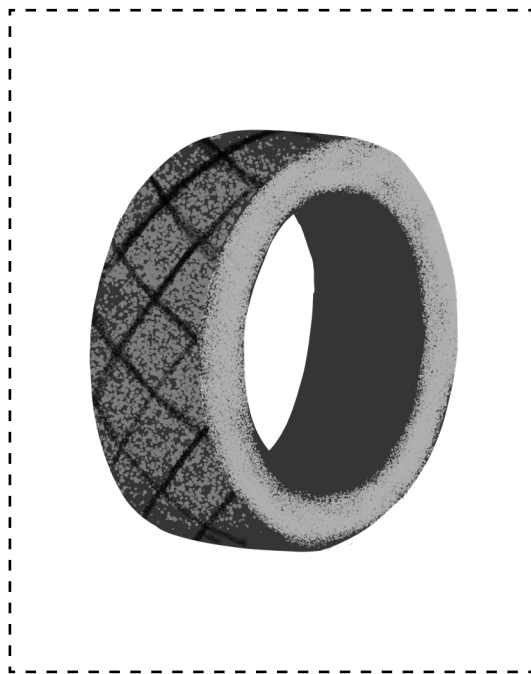
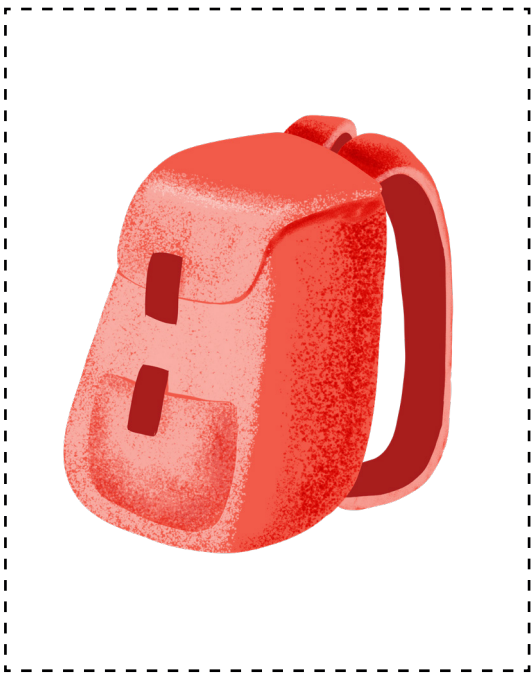

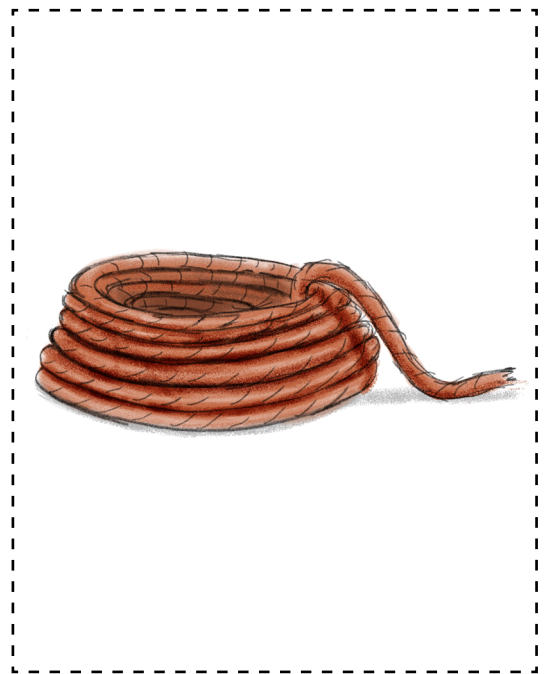
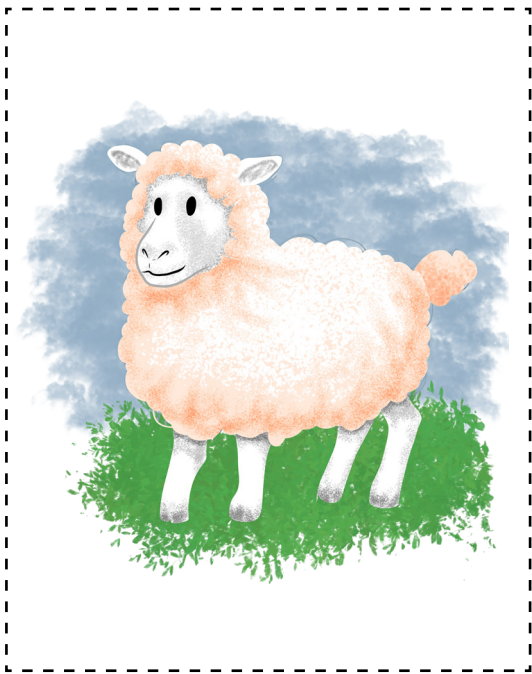
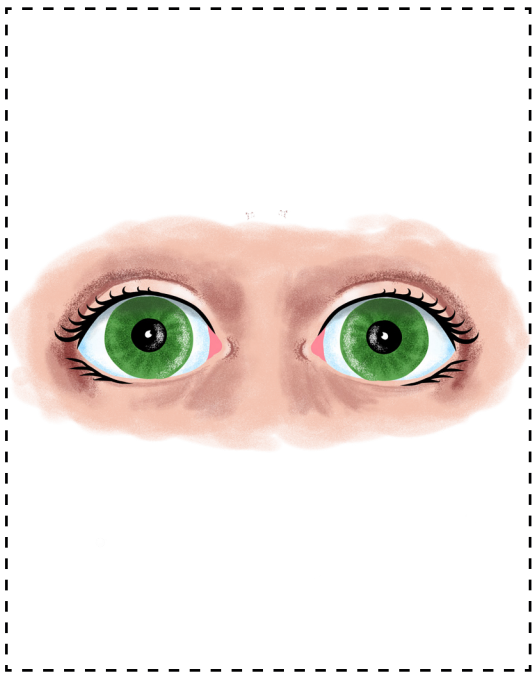
K

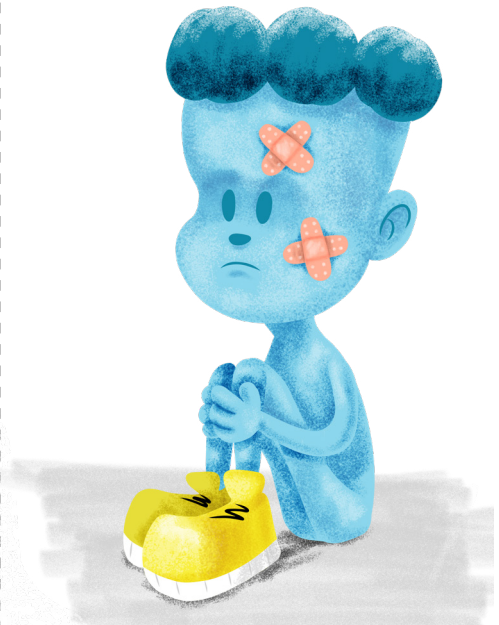
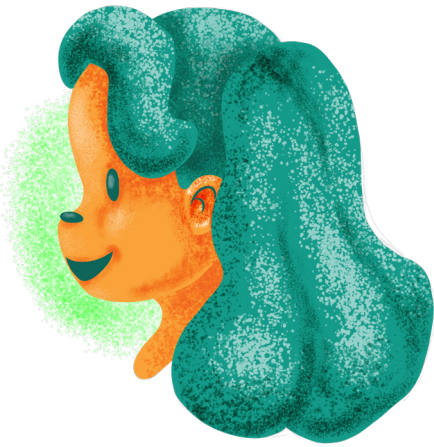
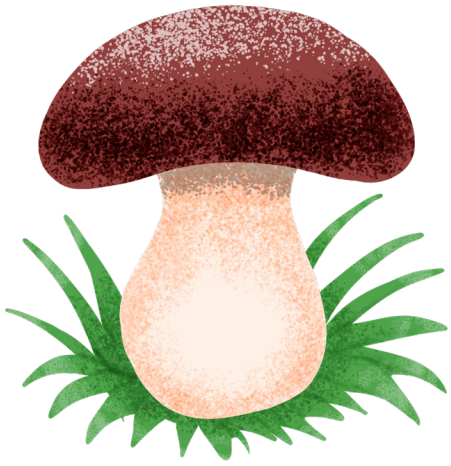

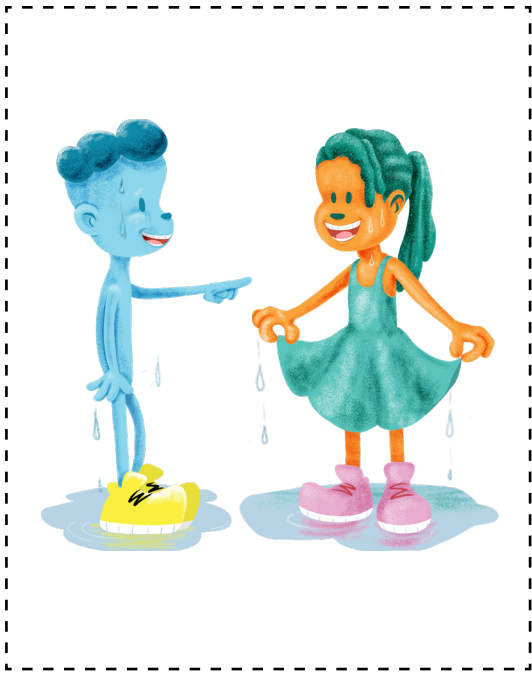
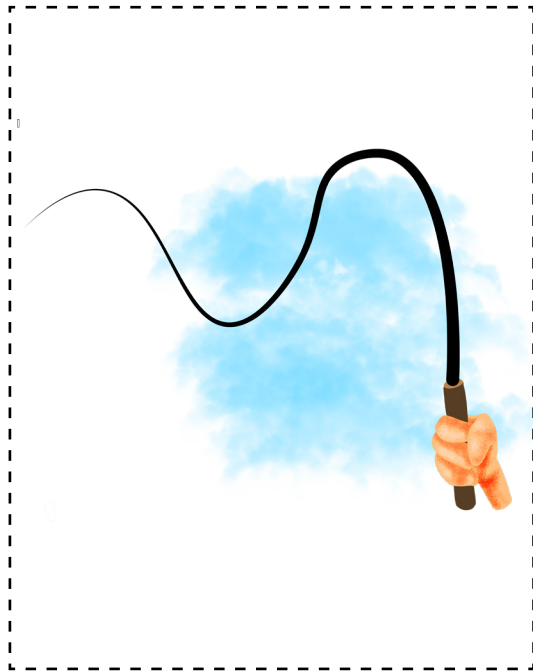
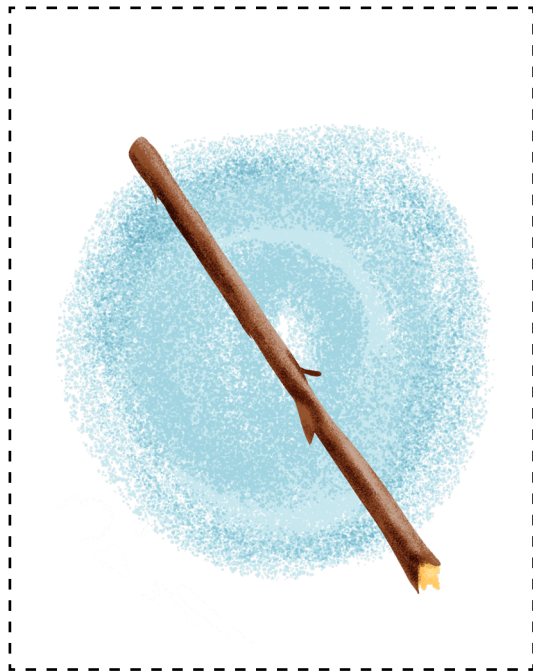

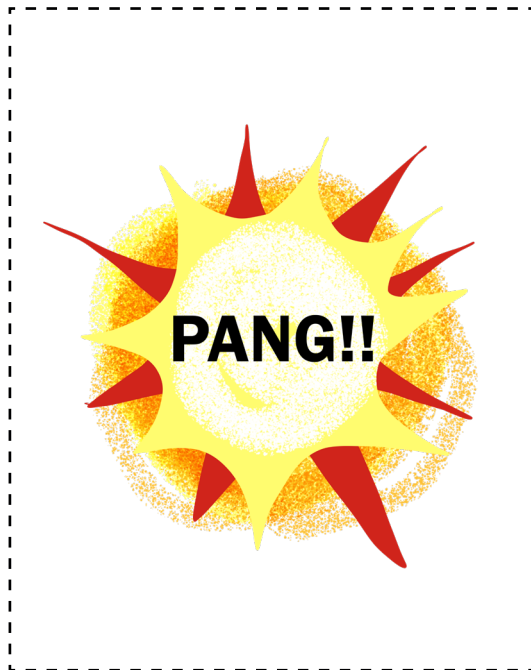
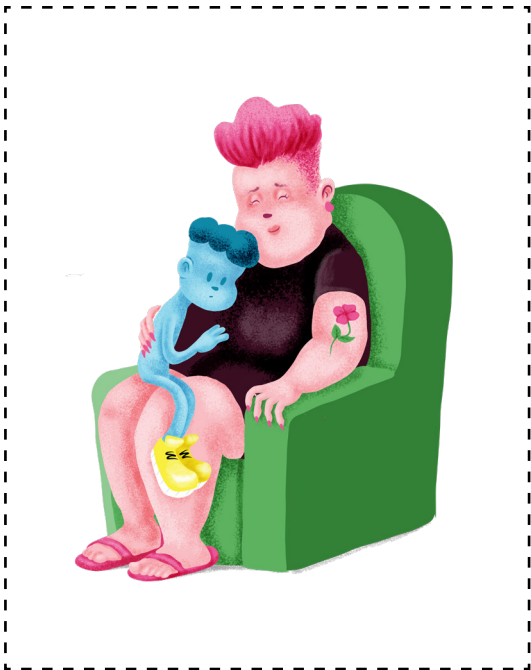
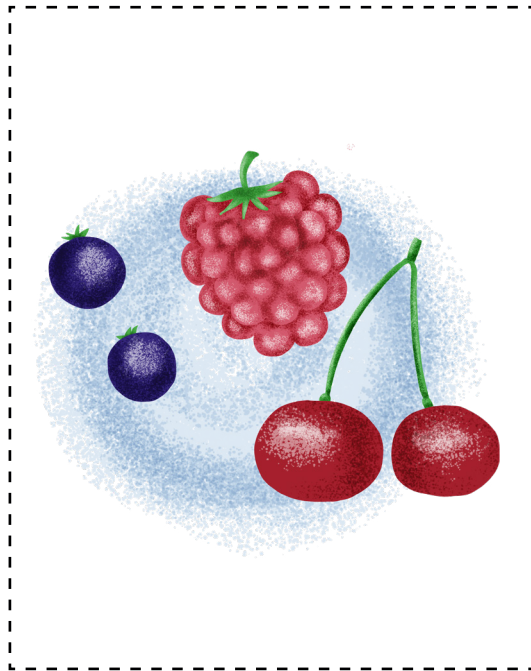
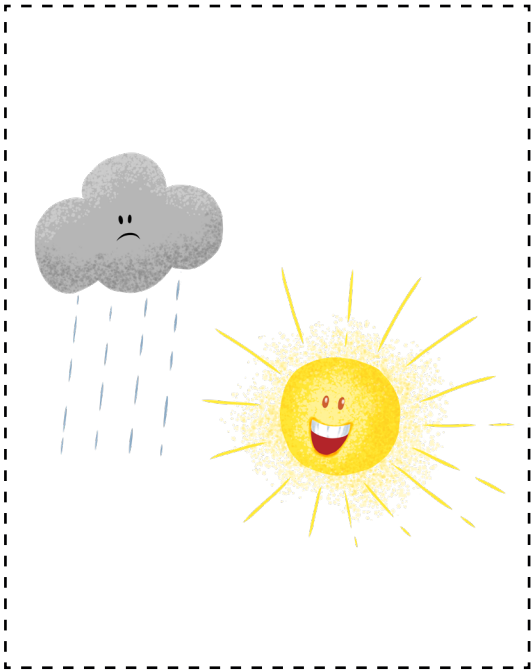
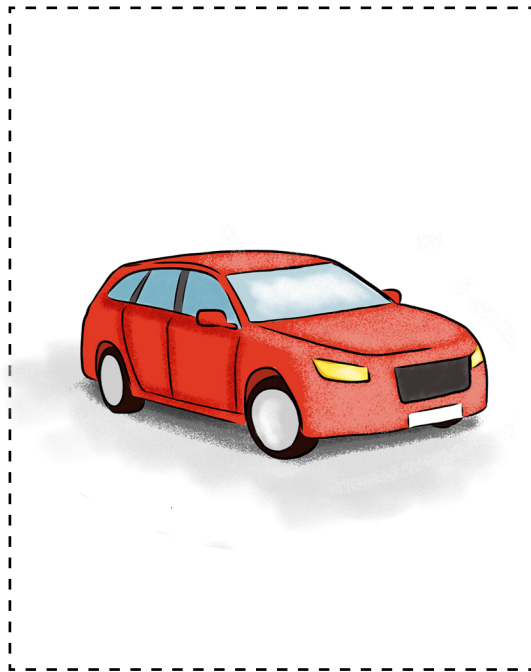

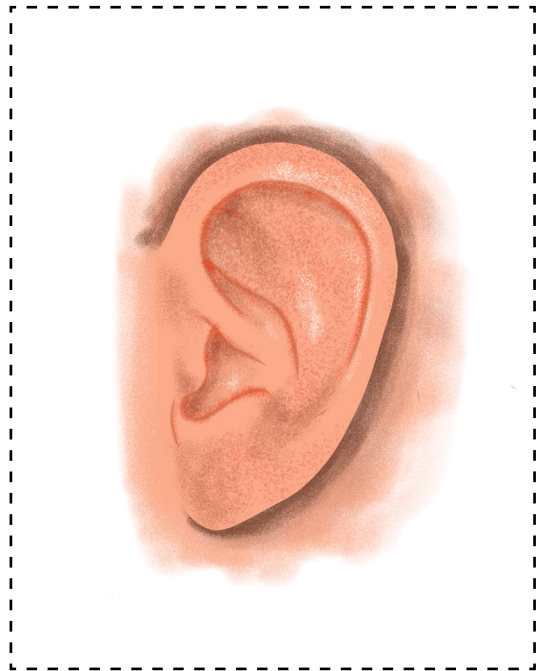
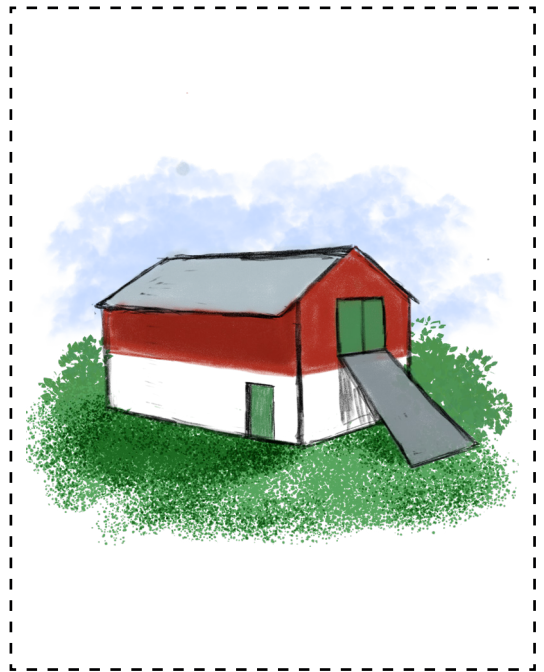

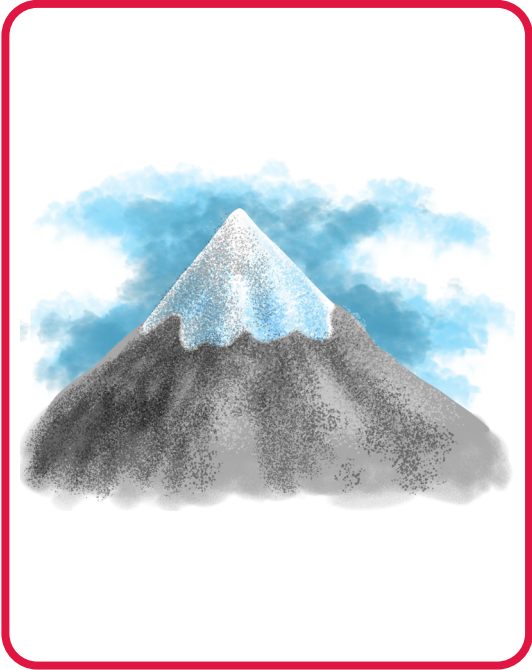
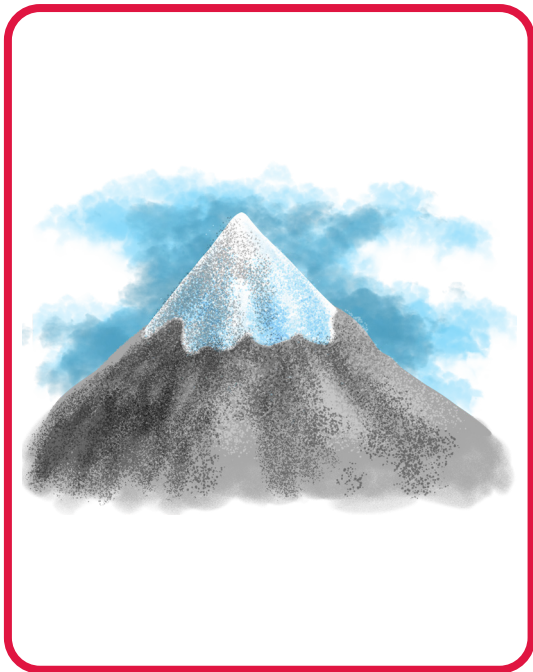

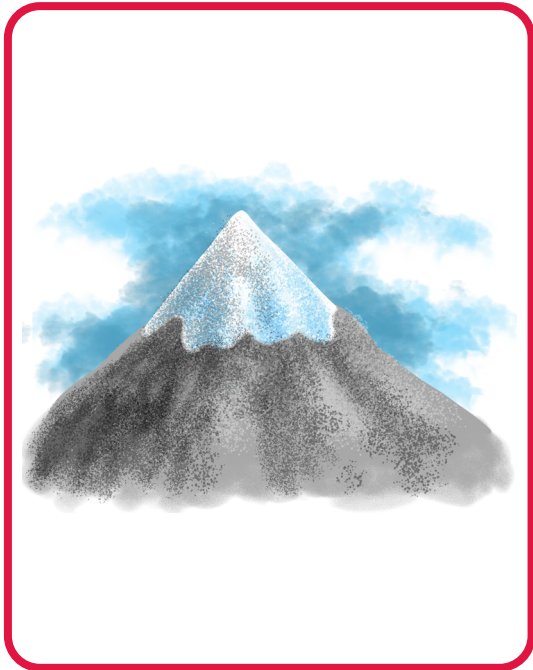

Tavle 1

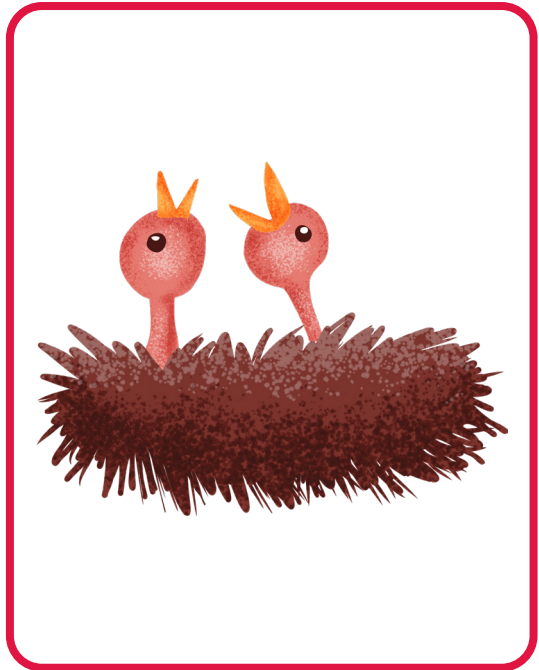
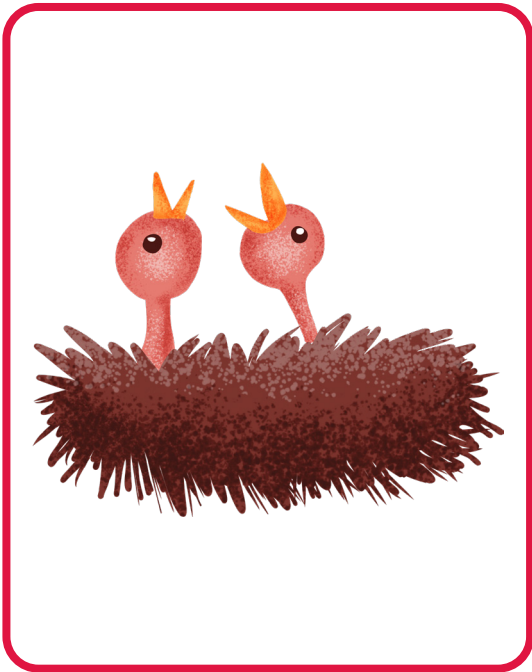

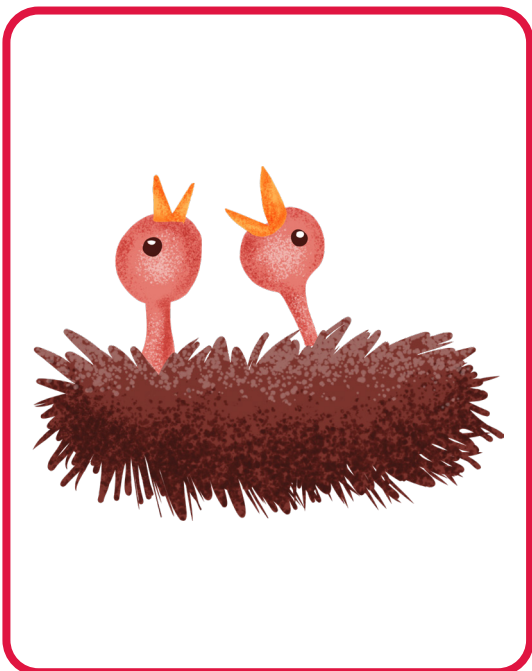
Tavle 2

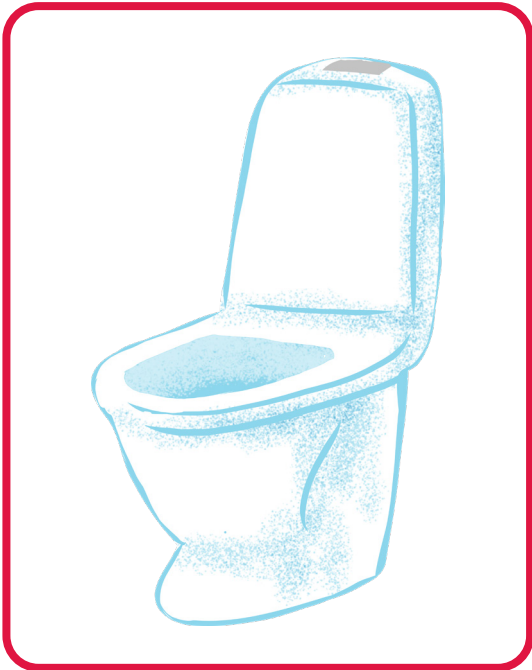

Tavle 3

Tavle 4

Tavle 5

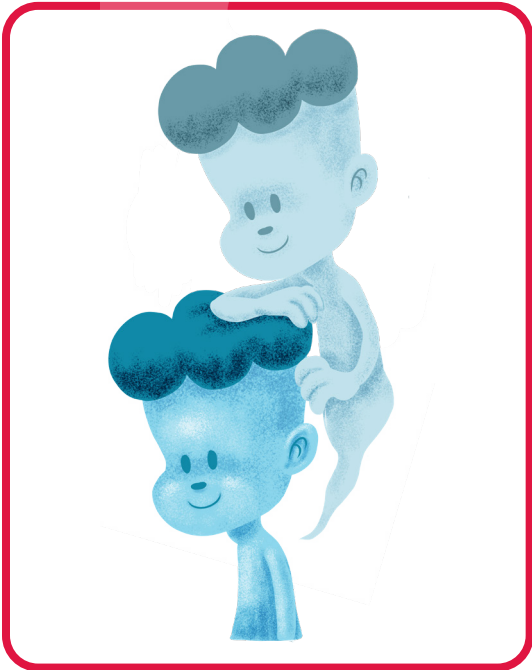
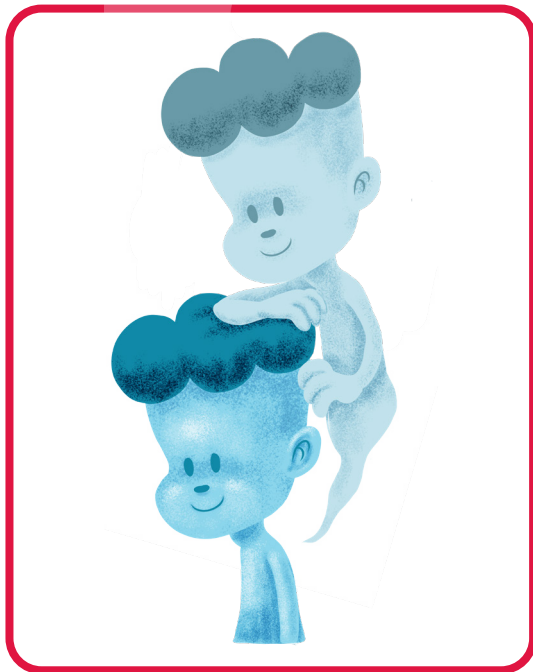

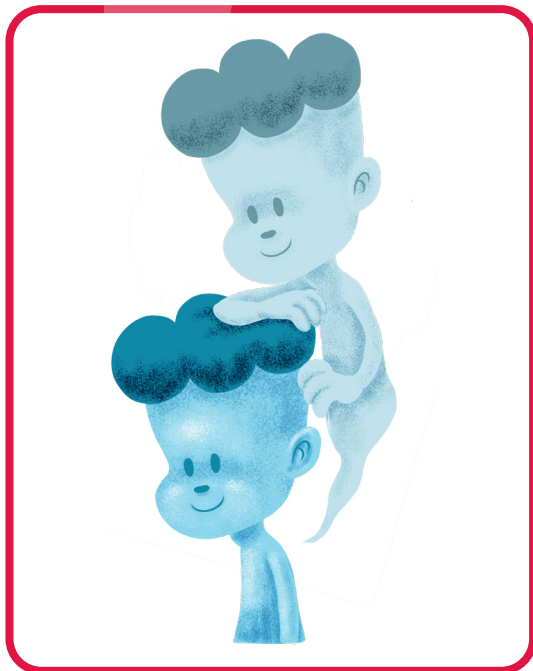
Tavle 6

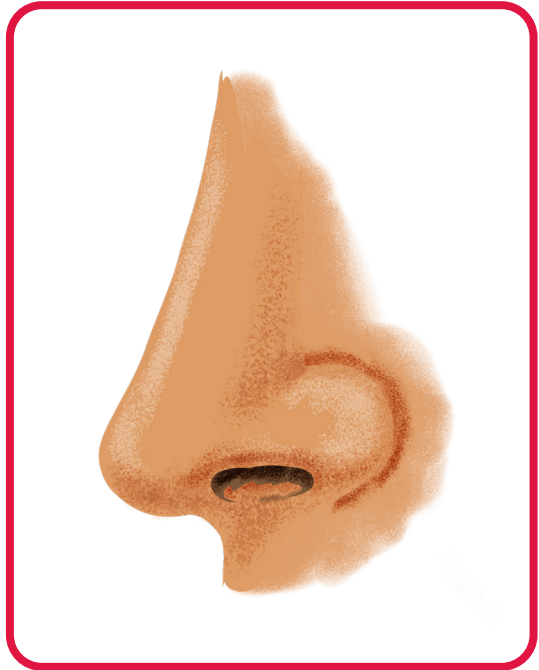
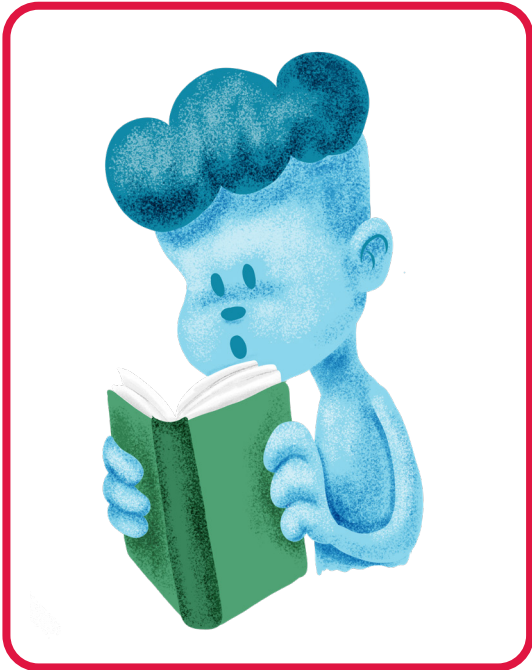
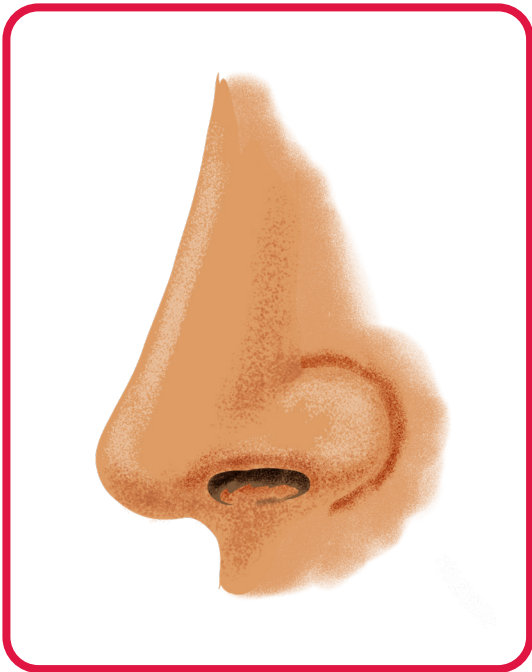

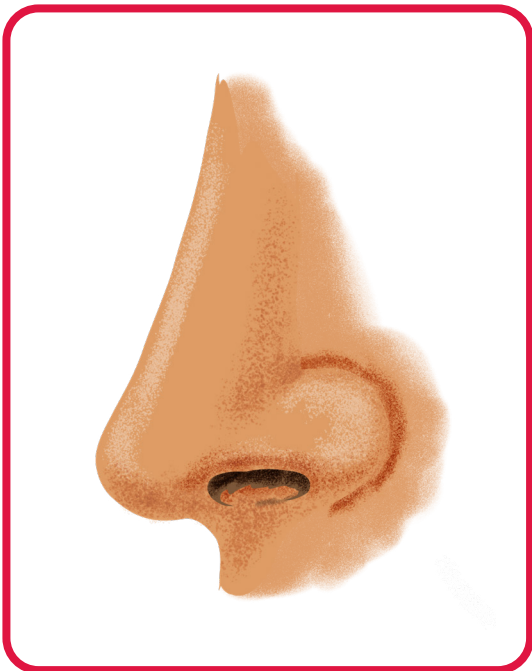

Tavle 7

Tavle 8

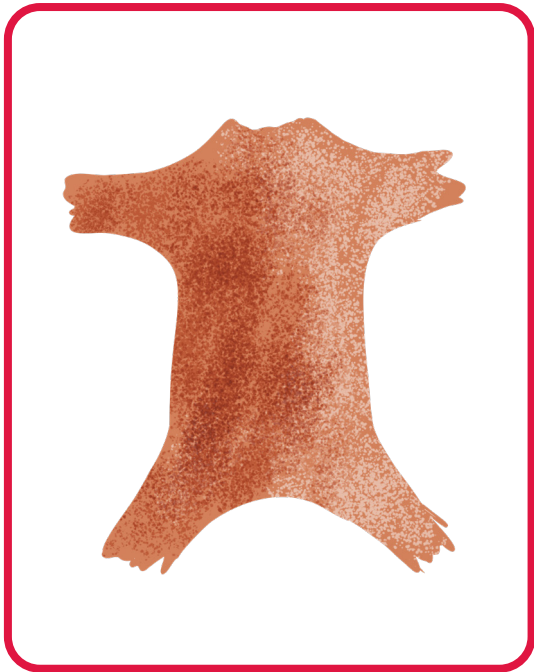
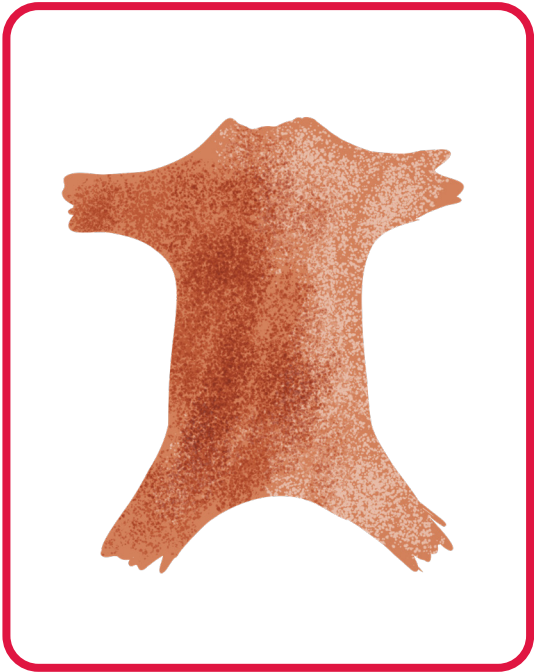

Tavle 9

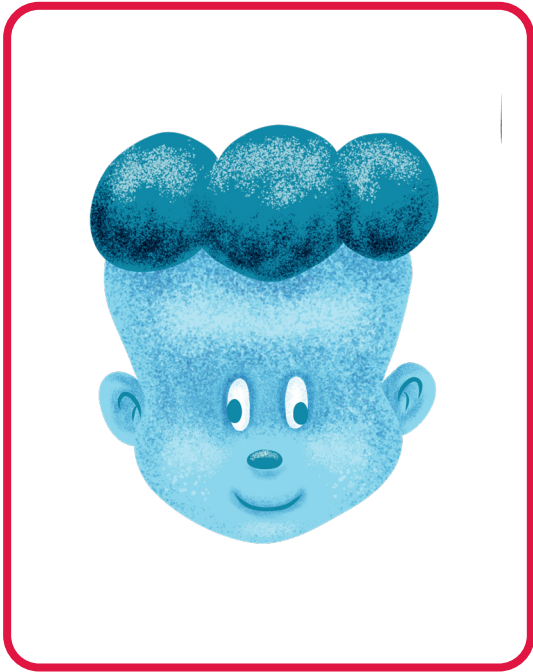

Tavle 10

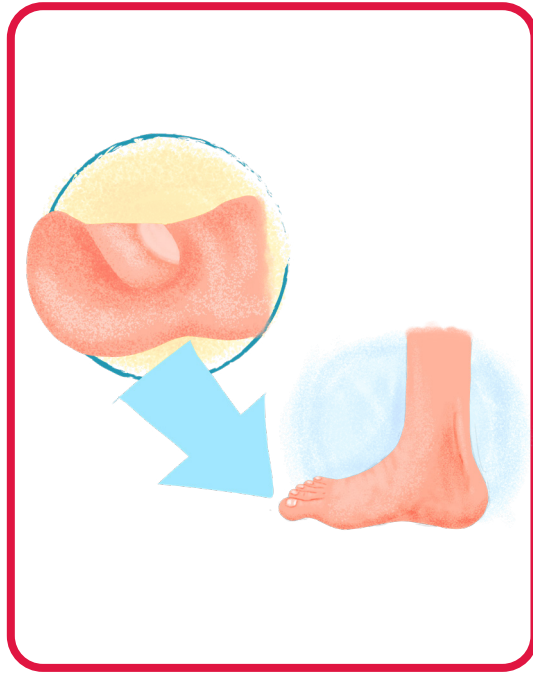
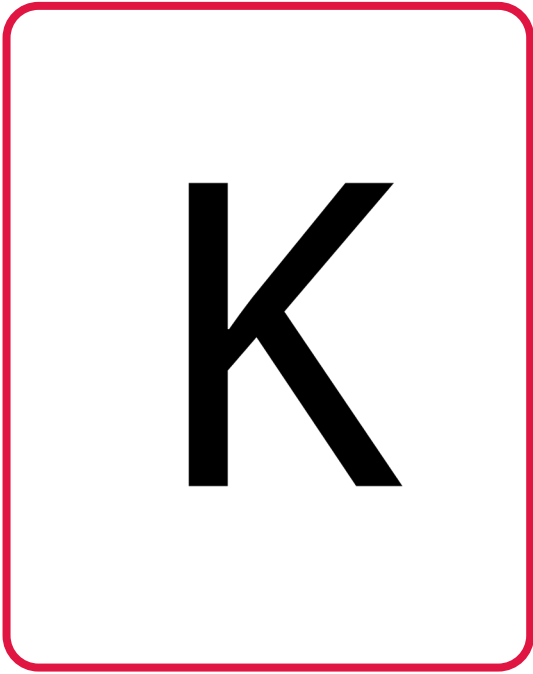
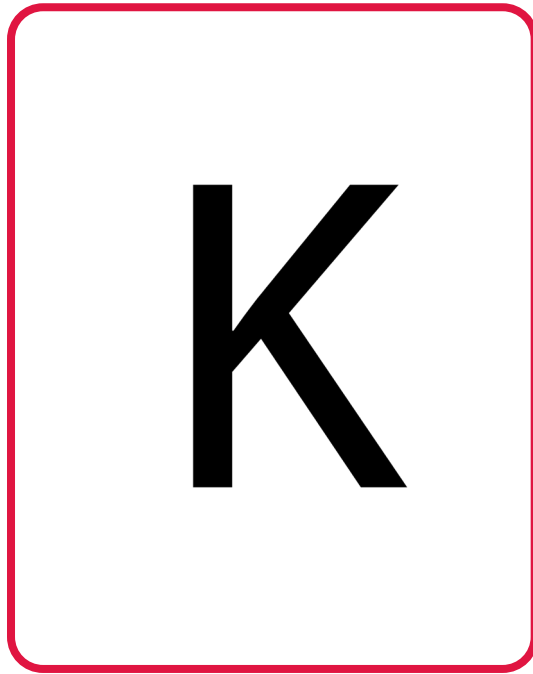
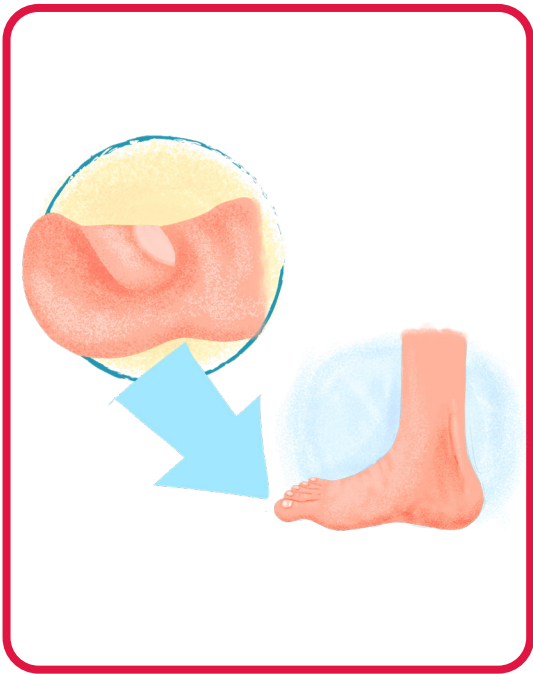

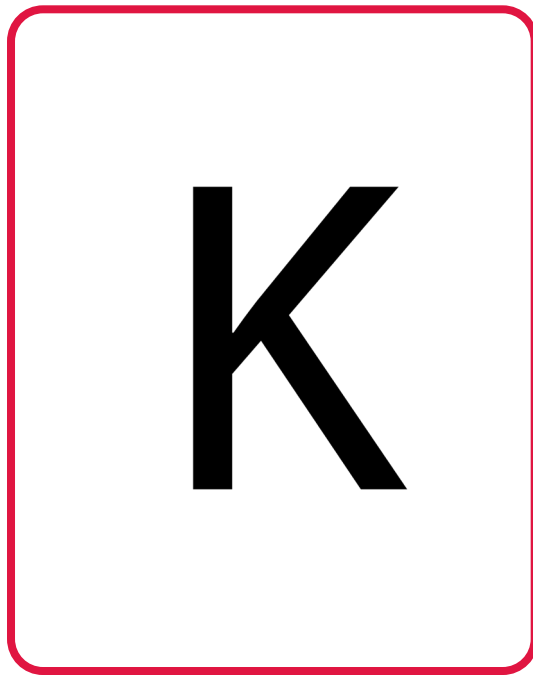
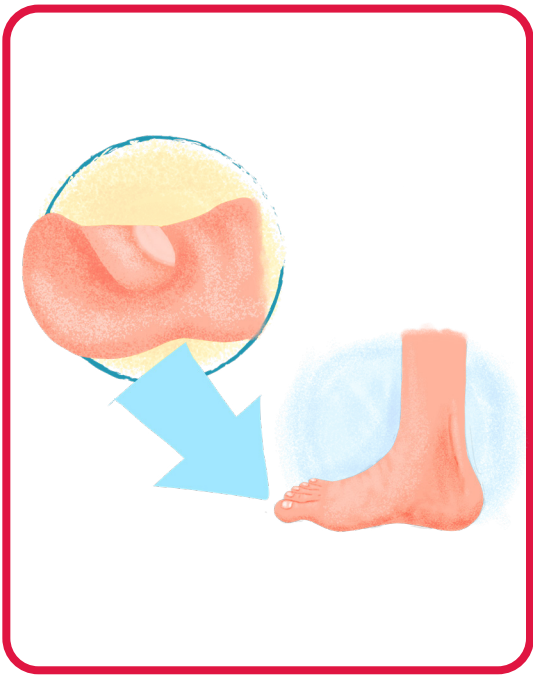

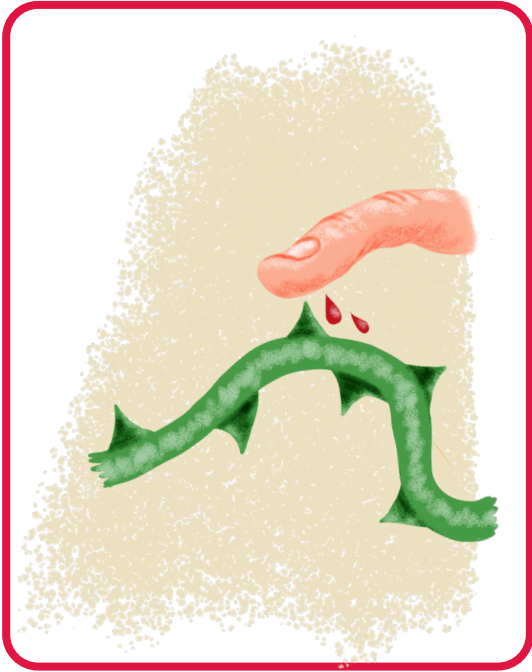
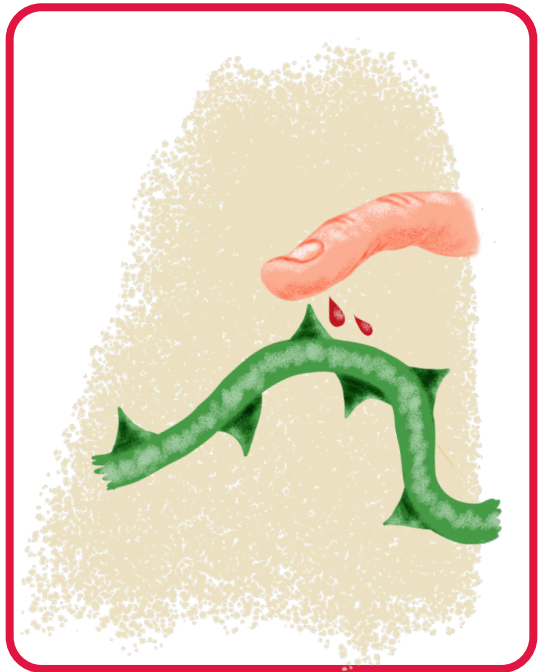
Tavle 11

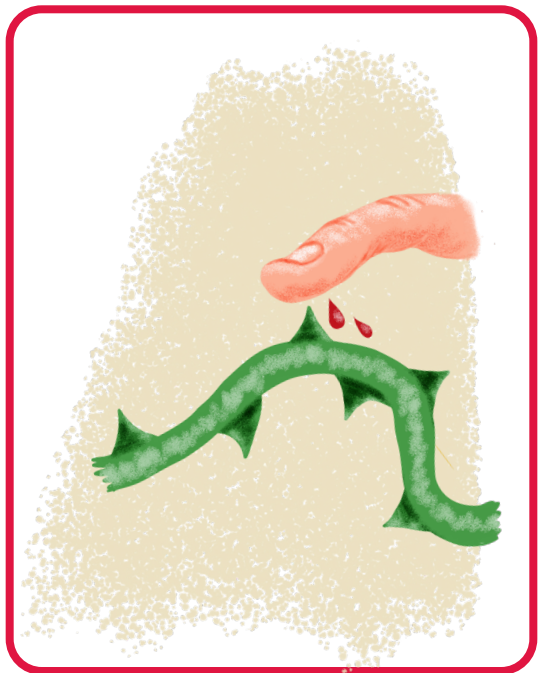

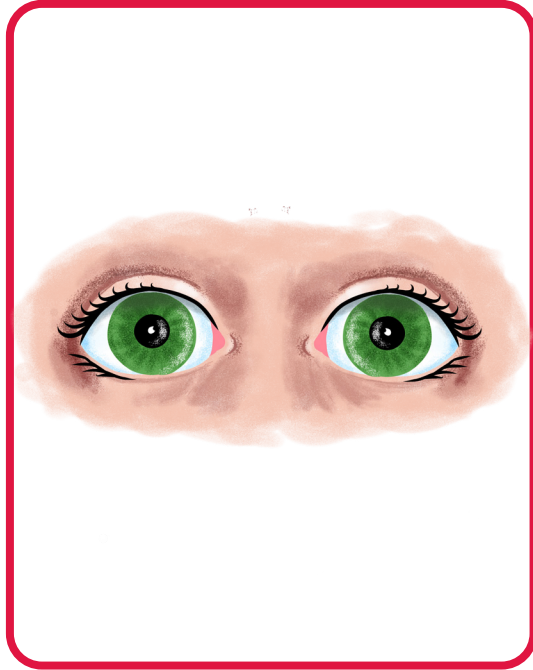
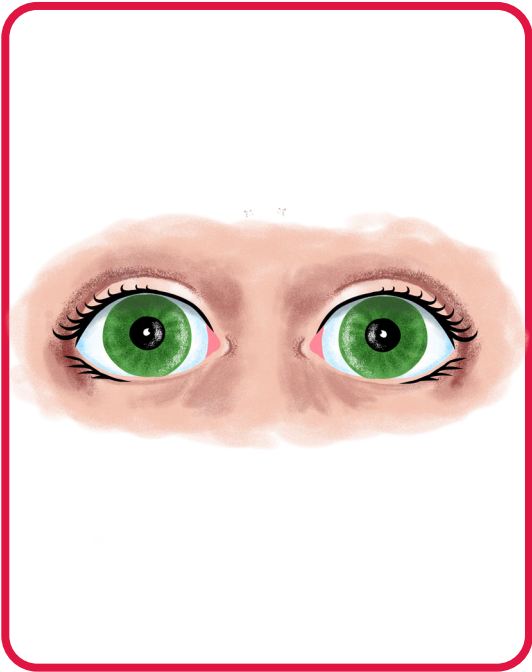
Tavle 12

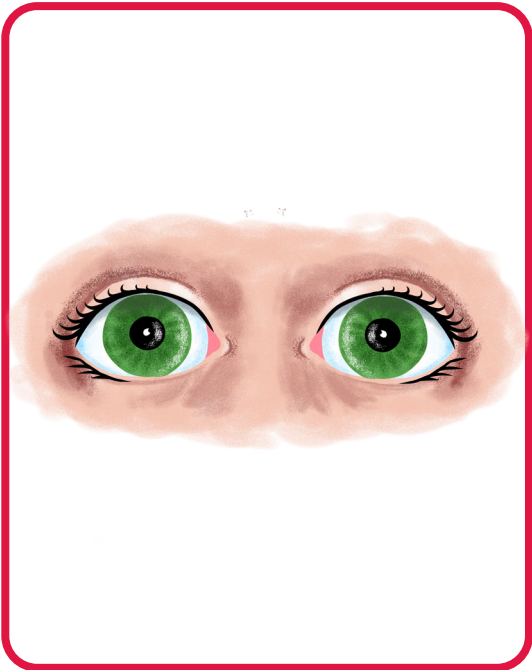

Tavle 13

Tavle 14

Tavle 15

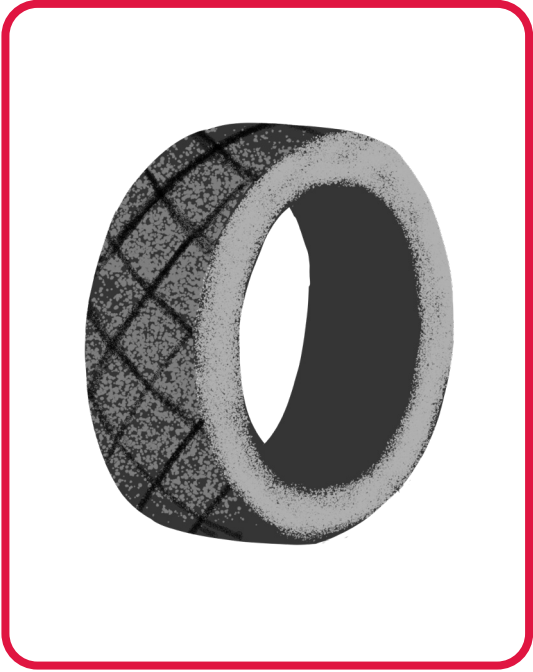
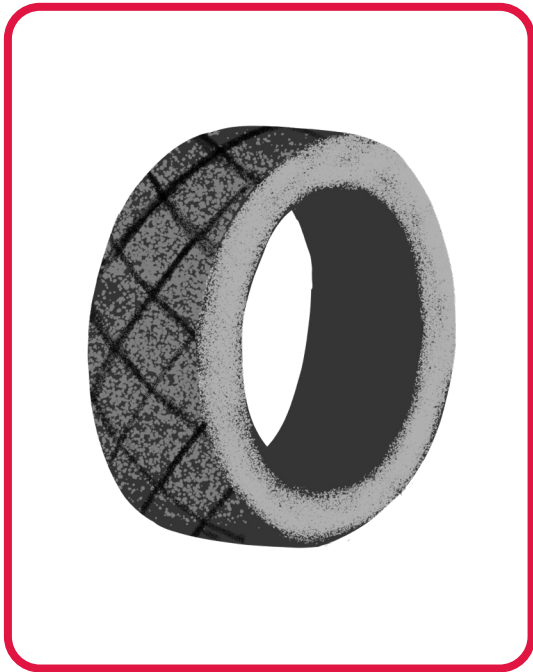

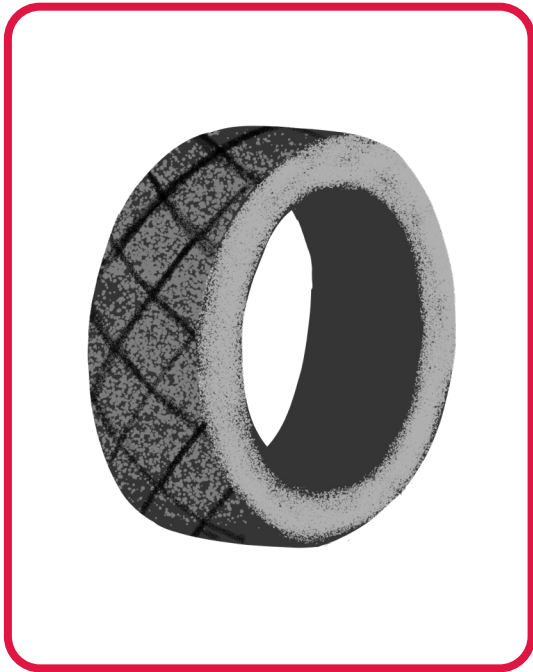
Tavle 16

Tavle 17

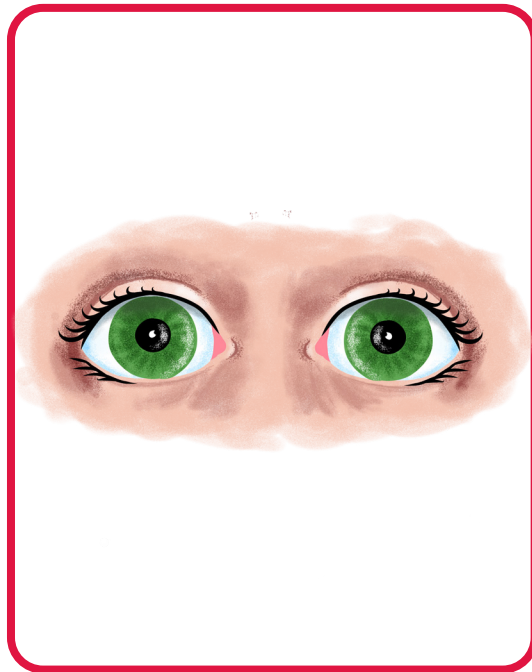
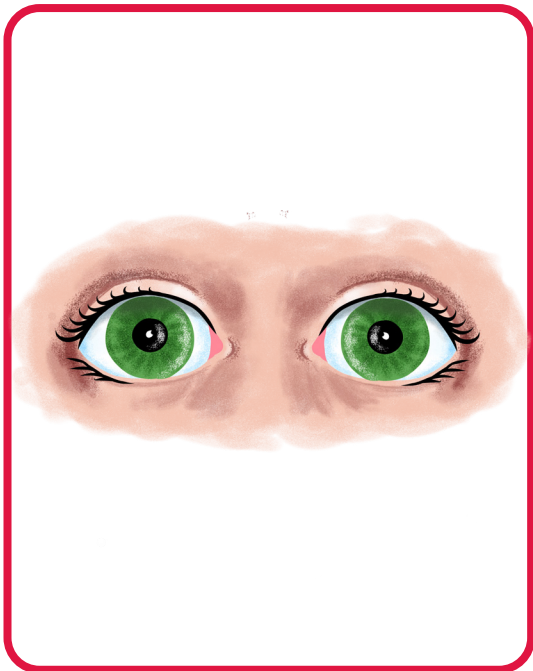

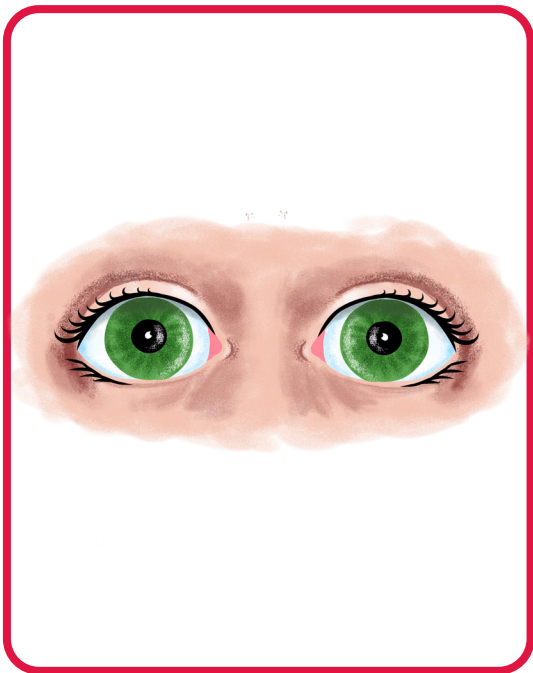
Tavle 17

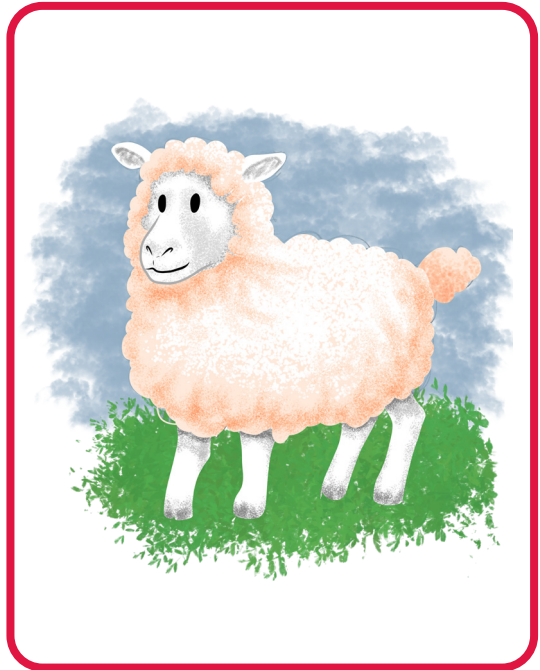
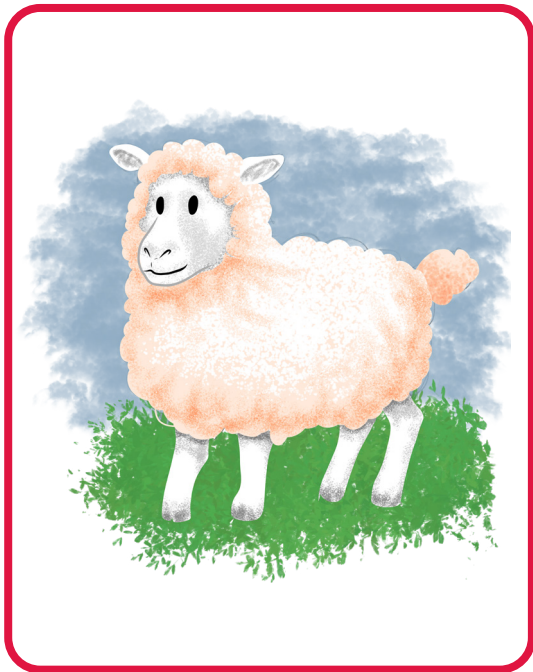

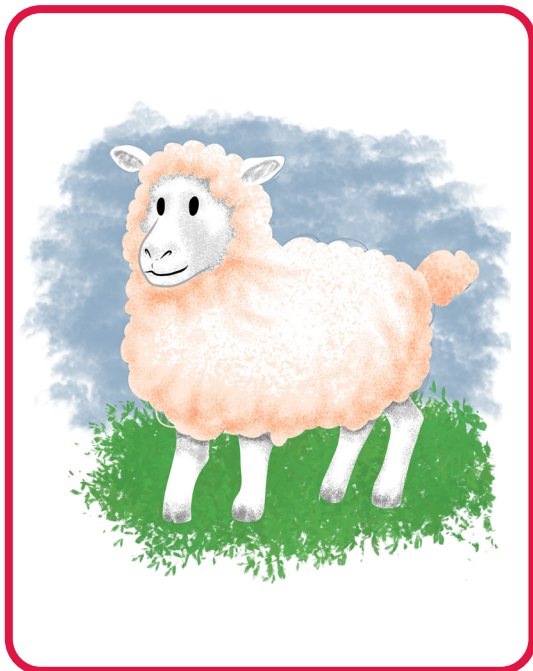

Tavle 18

Tavle 19

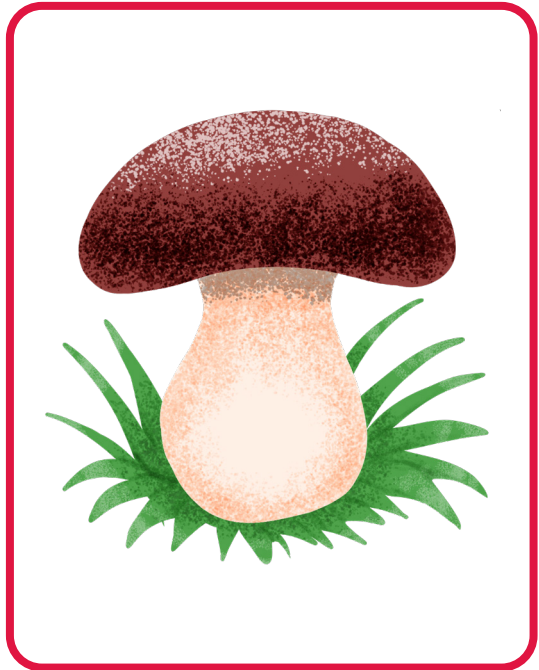

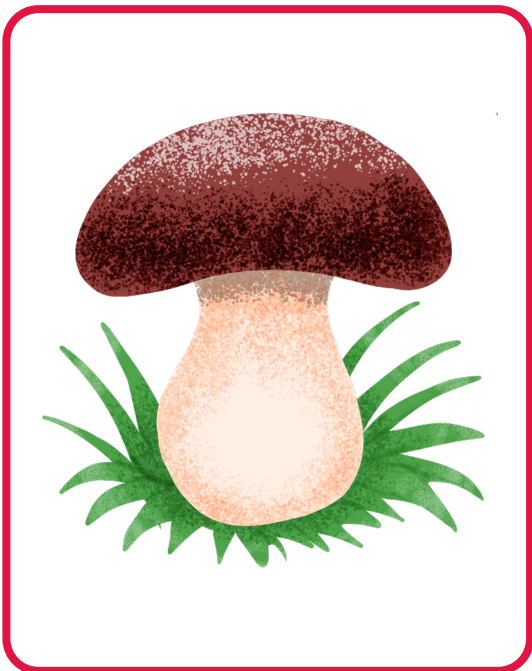

Tavle 20

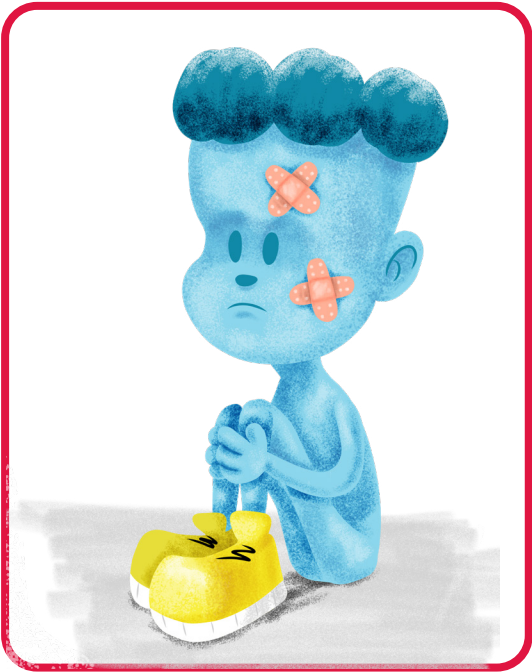
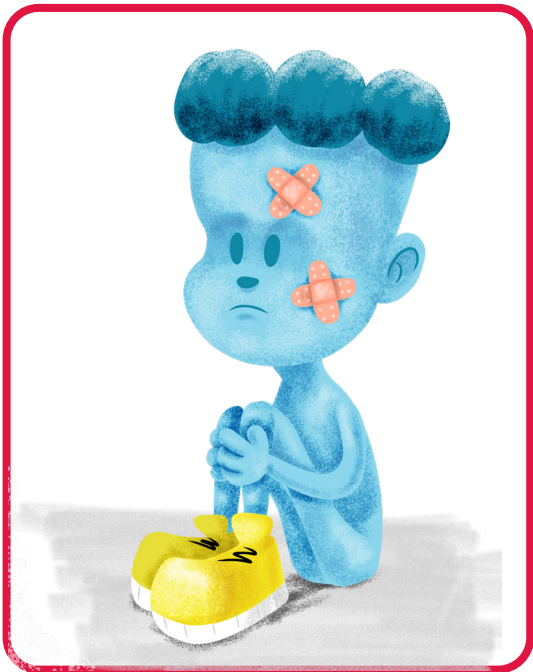

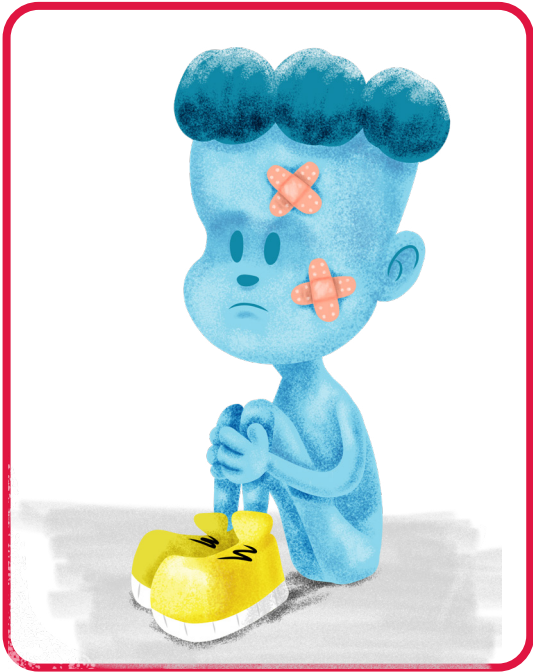
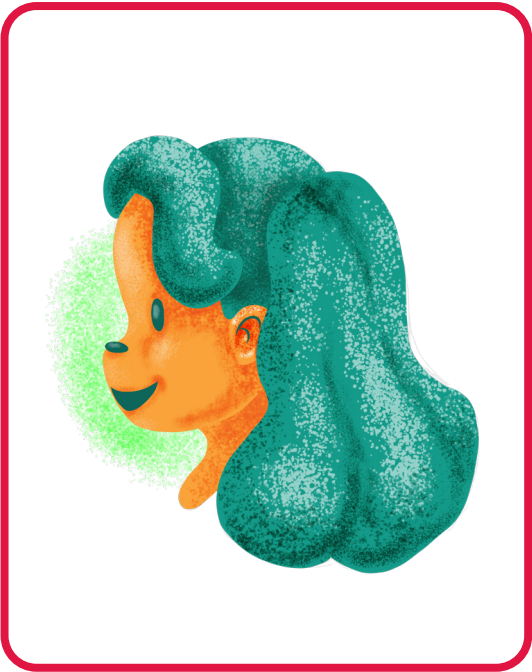
Tavle 21

Tavle 22

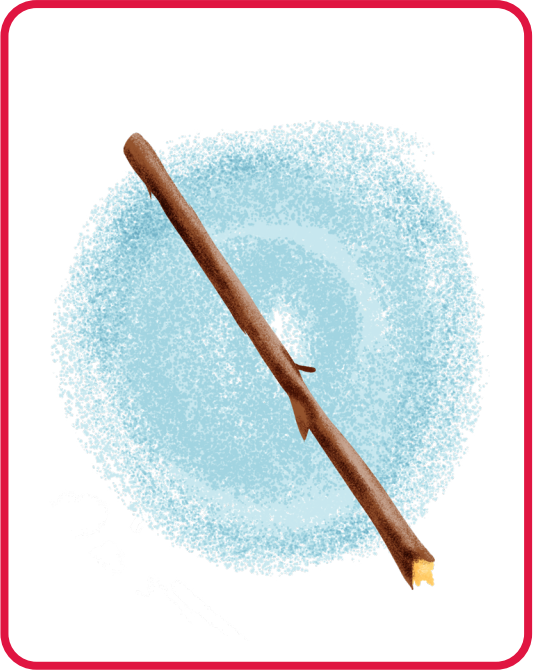
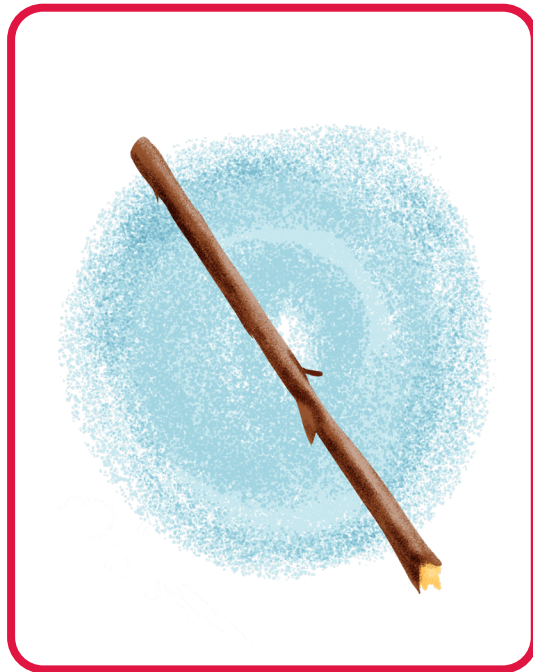

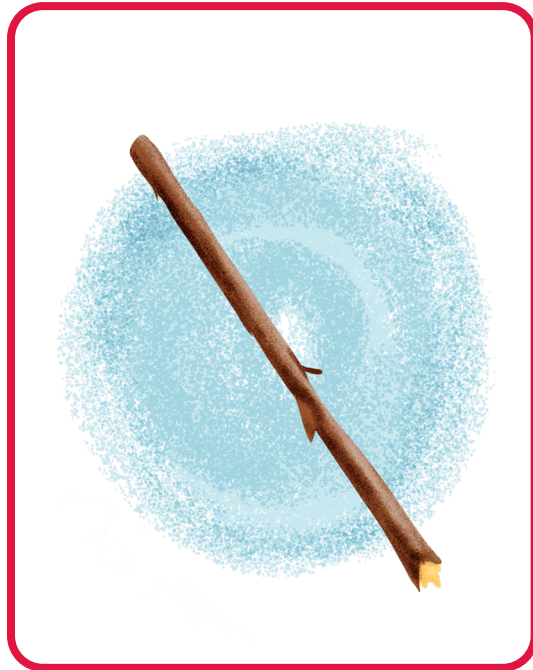
Tavle 23

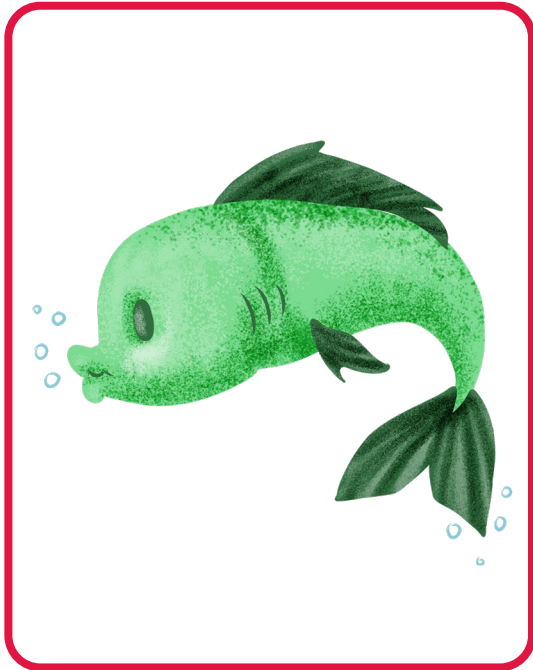
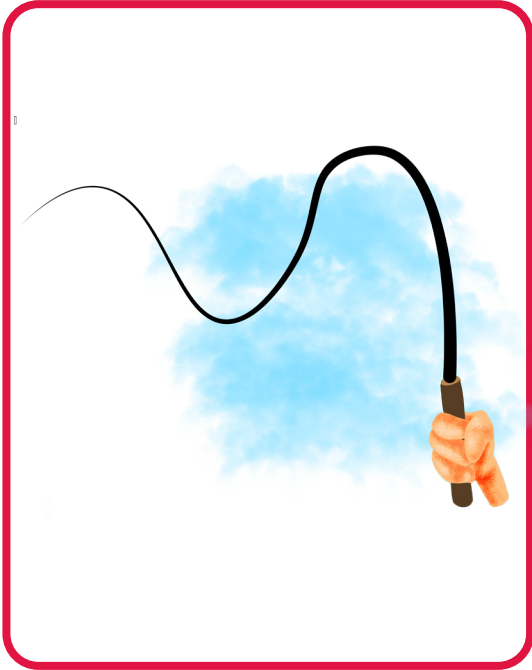
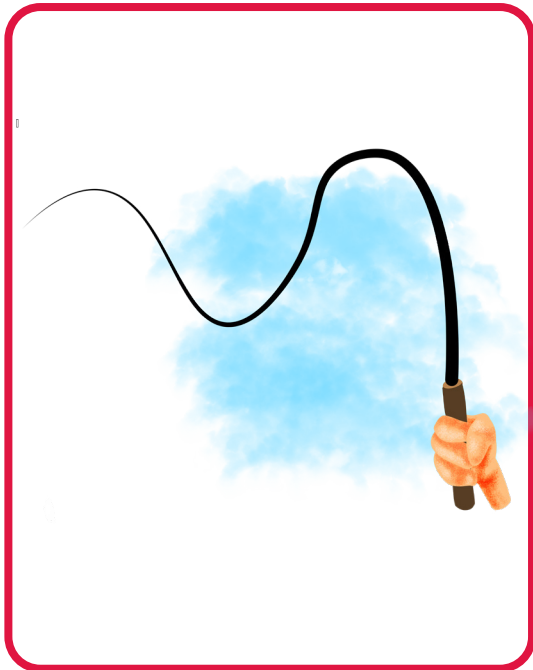

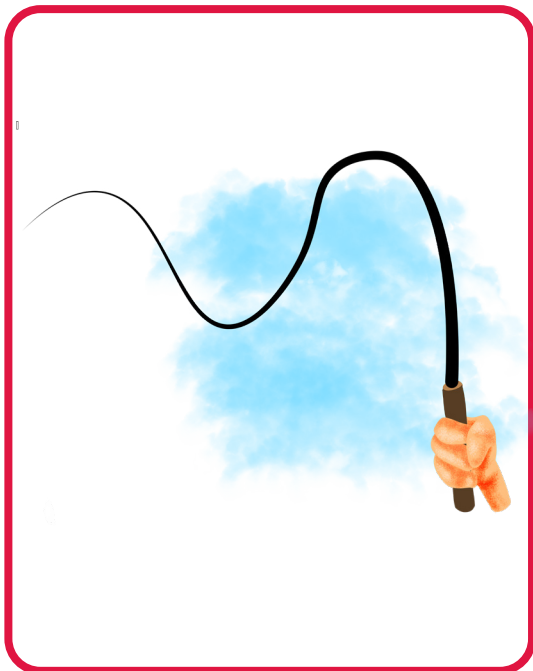
Tavle 24

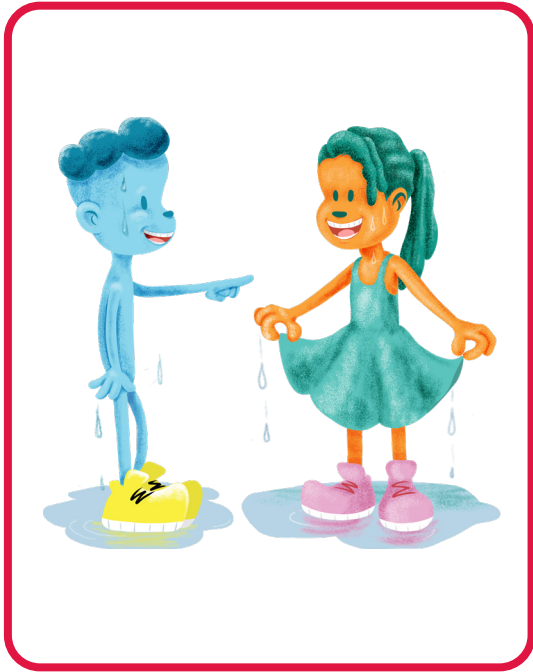

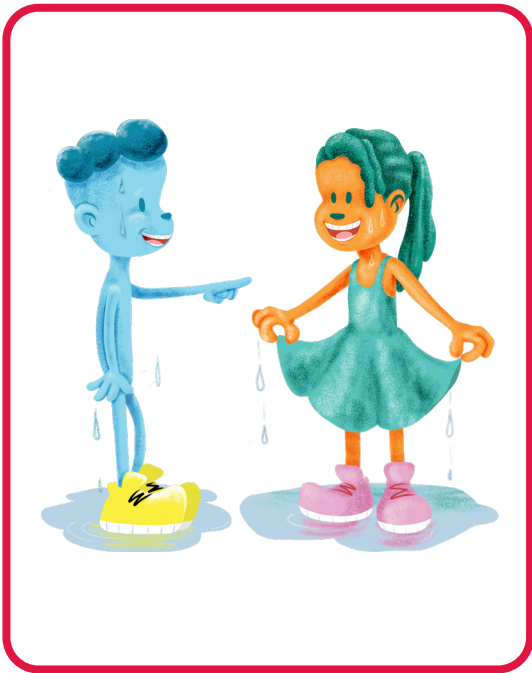

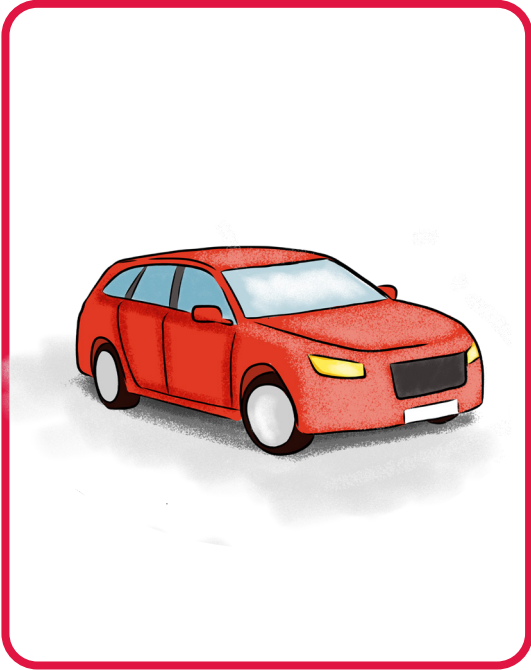
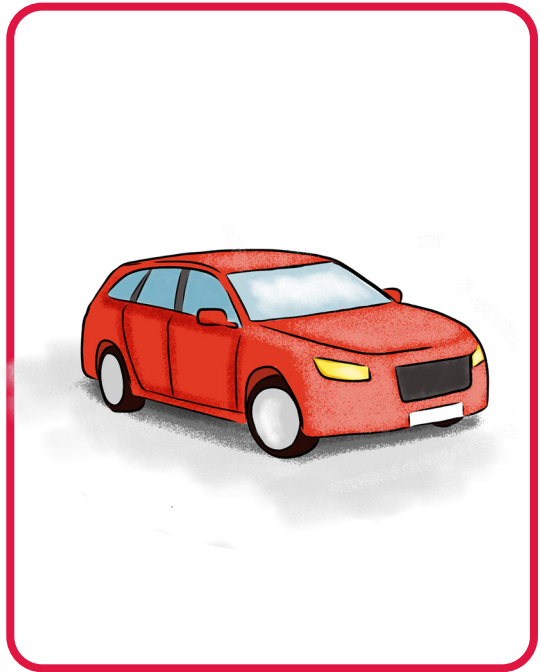
Tavle 25

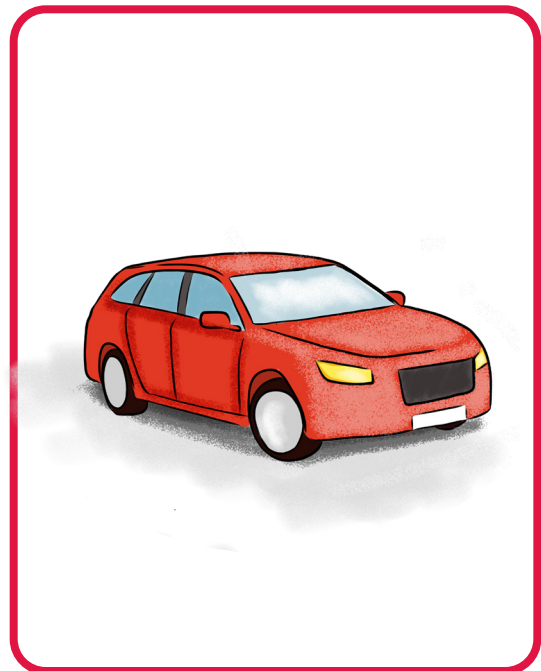

Tavle 26

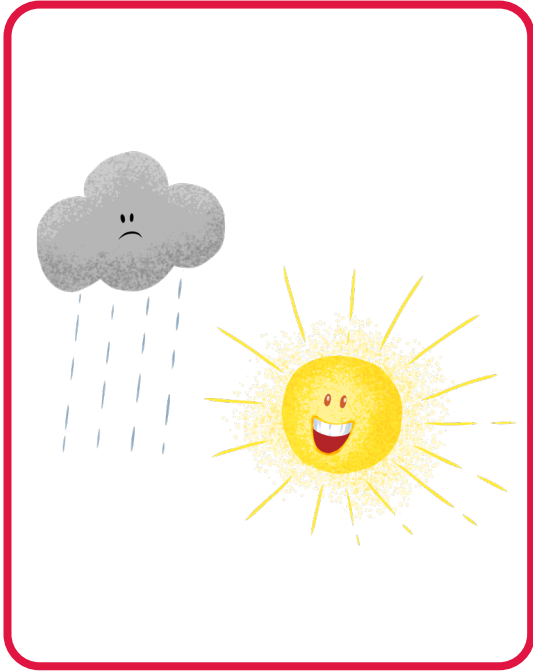
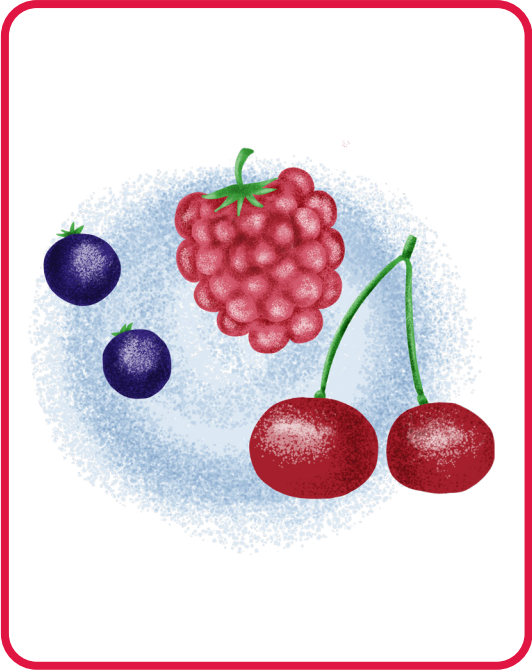
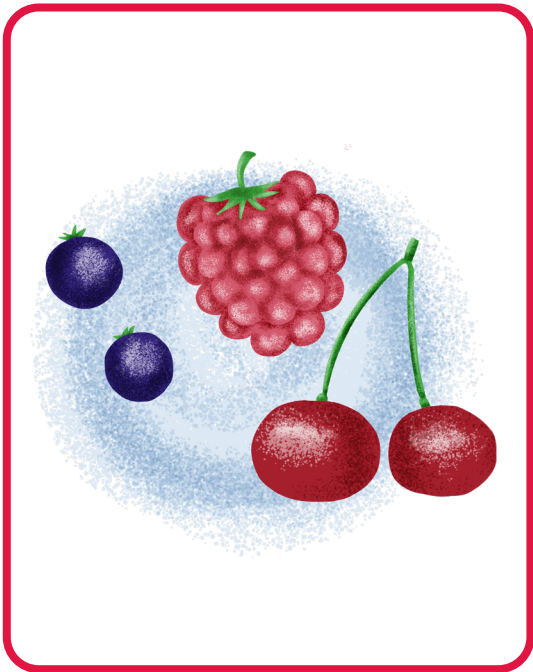
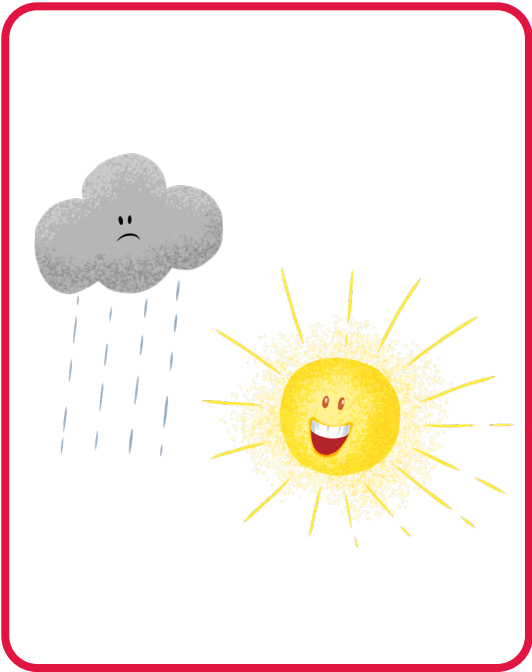

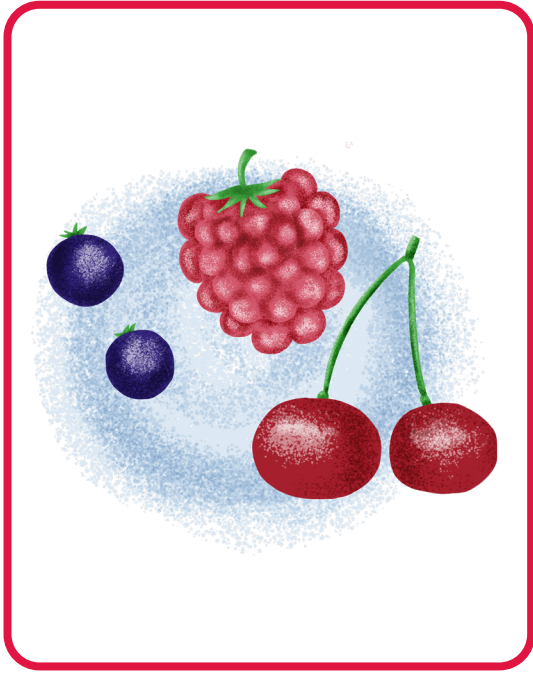
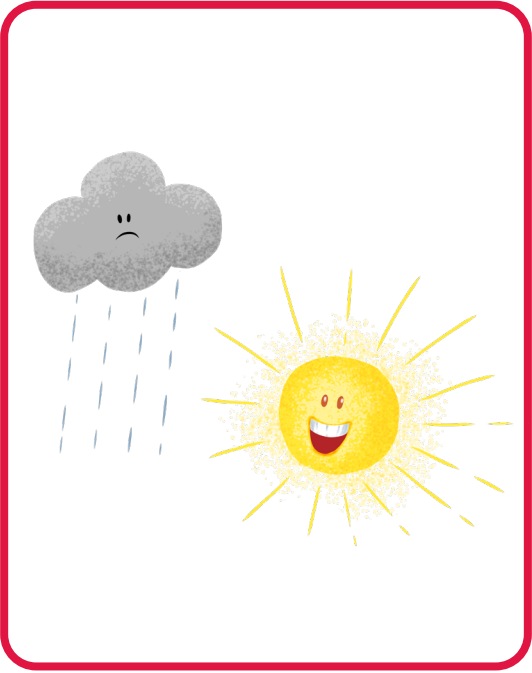
Tavle 27

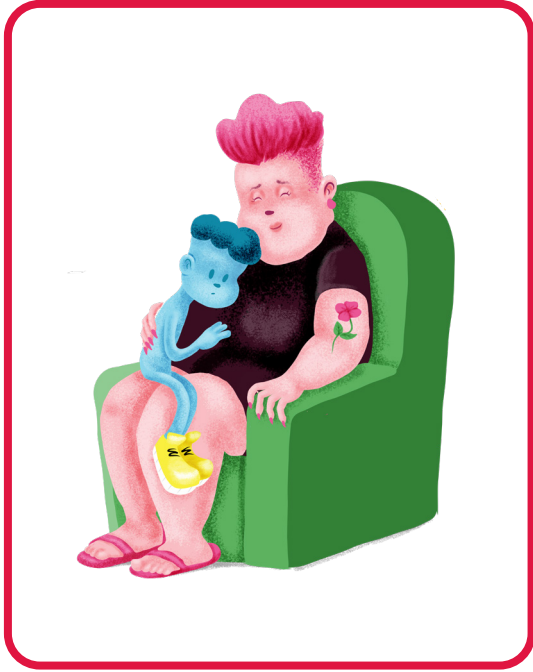
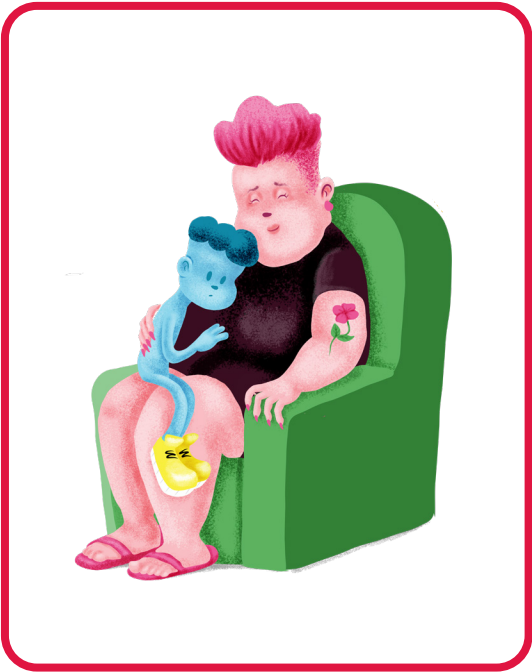

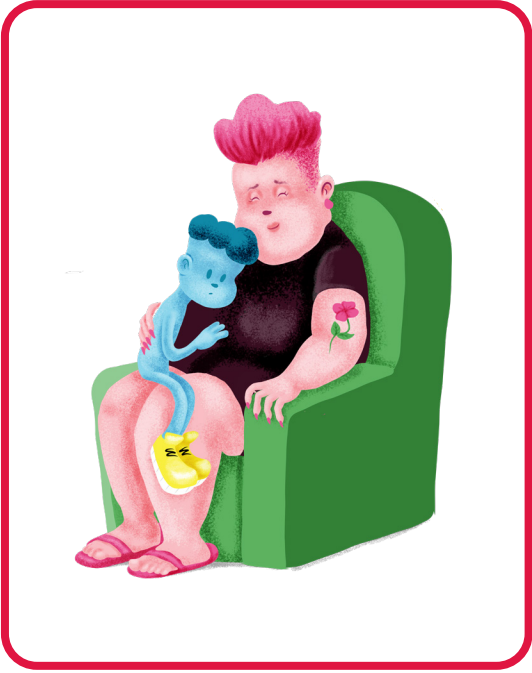

Tavle 28

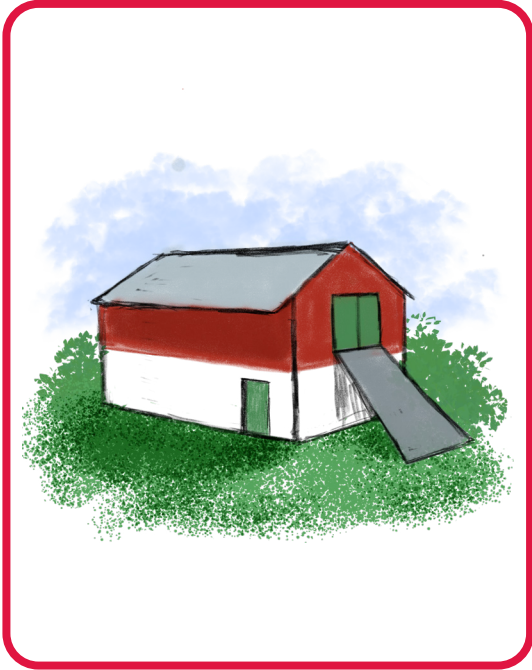
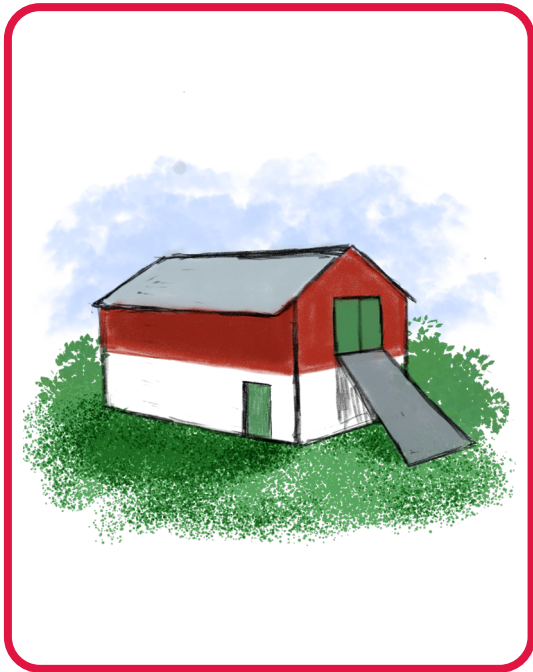

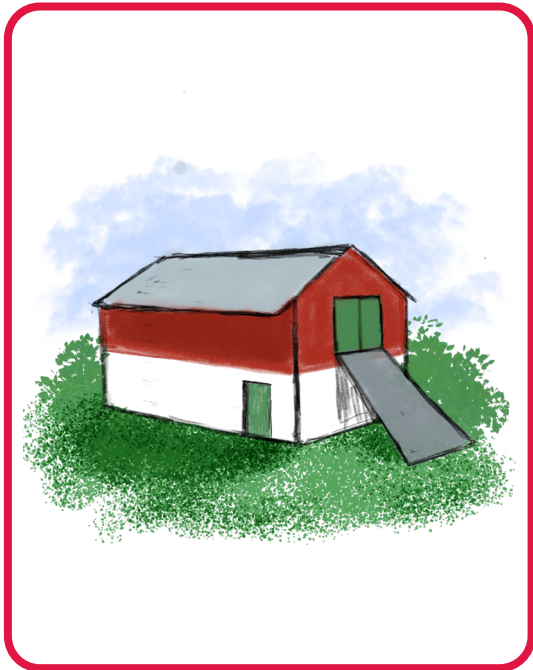
Tavle 29

Tavle 30

Tavle 31

